

„BISER“ izlazi svakog mjeseca na 24 stranice.

Cijena je listu za gjake (tablebu), učitelje (muallime) i muslimansko ženskinje K3—, a za ostale K 6— godišnje za Bosnu i Hercegovinu, dok za sve ostale zemlje 8 franaka.

BISER

LIST ZA ŠIRENJE PROSVJETE MEGJU MUSLIMANIMA U BOSNI I HERCEGOVINI.

Za oglase plaća se prvi put za cijelu stranu 40, za pola 20, za osminu 6, a za šesnaestinu 4 krune. Slijedeća uvrštenja uz popust. Za prijevode oglasa iz jednoga jezika u drugi računa se 8 kruna po stranici.

Pojedini brojevi 50 helera. Rukopisi se ne vraćaju. Neplaćena se pisma ne primaju.

Sve što se tiče administracije i uredništva lista, treba slati na adresu: „BISER“, Mostar (Hercegovina).

PLATIVO I UTUŽIVO U MOSTARU.

Džumad-el-ula. 1331. |

M O S T A R

April 1913.

Vlasnik, izdavalj Prva muslimanska nakladna knjižara i nakladnik: MUHAMED-BEKIR KALAJDŽIĆ.

Uregjuje: MUSA ĆAZIM ĆATIĆ.

Panislamizam i Evropa.

Arapski napisao: **Azm zade Refik beg.**

Prevodi: **Ahmed Rašidkadić.**

(Nastavak).

Biće zasigurno, da megju vašim srođnicima imade i ljudi jako fanatičnih, ali i naprama ovakim budete širokih grudi, jer ne će dugo proći, a oni će priznati vaša dobročinstva, te će sami sobom biti prisiljeni, da vam se pridruže u borbi za zajednička prava, interes i domovinu. Neka vas u ovom pogledu ne smetaju neprestani napadaji Evropejaca, nego naprotiv čineći svojim zemljacima dobro, dokažite, da su podvale i objegjivanja vaših neprijatelja skroz lažljivi. Neminovno doći će dan, kad će istina slaviti svoje slavlje, i čitavi svijet priznati muslimanima, da su ljudi ćudoregja i napretka, a Istok će, kako je god bio kolijevkom napretka, prosvjete i svakog blagostanja, ostati takav, dok je god ovog svijeta.

Evropa se ćvrsto drži one: „Evropa evropskim narodima“, za to je upregla sve sile, da i zadnje islamsko gospodstvo iz Evrope istisne. Za to i vi morate nastojati, da ona vaša: „Istok istočnim narodima“ ne bude prazna fraza, nego mora crpiti snagu iz vašeg preporoda i prosvjete, pa onda ne će biti sile, koja će stati na put njenu realizovanju. Kako rekoh, neka se vaši ideali temelje na preporodu i prosvjeti. Jest, bez preporoda i kulturnog napretka, nema snage, nema ideala niti njihovog ostvarenja. Japanci su se n. pr. prije vas probudili i zaštitili svoja prava i interese na daljnjem Istoku. Budete li vi marljivi i ne žalili truda i žrtava oko vašeg kultiviranja, brzo će postati istinom vaše geslo: „Istok istočnim narodima“. Eto toga dana će Evropa, — kao što je nekad Japancima — i vama pružiti ruku pomirnicu, jer kako god ste vi upućeni na nju, i ona je na vas. Evropa je prinuđena, da mnogim proizvodima svoje toliko razvijene industrije,

traži tržište na istoku, a vi ste opet prinukani nastojati, da poprimite i okoristite se dobrim stranama njene civilizacije, koja nas toliko zadivljuje. Dakle, na obje strane postoji nužna uzajamnost, koja ne će nikad suvišnom postati.

Nakon svega našeg dosadašnjeg razlaganja, još i ovo trebate znati: Pravednost ćovjekoljublje i islamska etika od vas zahtijeva, da evropskoj civilizaciji priznate veliko djelo, da je ćovječanstvo podigla na tako visok stepen, ria kakvom se nikad prije nalazilo nije. Vaši odnosi i doticaj sa Evropejcima za Istok je tako oćita korist, kao da je možete rukom uhvatiti. To ne možemo zanijekati. Mi Evropi, sa gledišta njene kulture i industrije, dugujemo veliku zahvalnost. Na temelju toga, ne smiju nas pometati napadaji evropskih politićara, da i nadalje nastojimo stupiti u prijateljstvo i bliže odnose sa zapadnim narodima. Osim toga, mi smo i primorani u prijateljstvu živjeti sa nekim evropskim državama.

Koja se god od ovih država pokaže prama nama susretljivom, te kojemu od naših naroda bude na pomoći u borbi za slobodu ili oćuvanje njegove samostalnosti, mi smo dužni takovoj državi, da prema njoj gojimo pravo i iskreno prijateljstvo.

Islamsko bugjenje, prosvjeta i napredak, te njihova težnja za narodnim suverenitetom slućiće konsolidovanju prilika kod cijelog ćovječanstva i to će biti ćasovi, kad će se ljudi približavati svojoj pravoj sreći. Toga ćasa će i Evropa pružiti svoju ruku islamskim narodima.

Da se osigura u budućnosti nastup ovih blaženih ćasova, potrebna je obostrana ljubav i prijateljstvo, kojom prilikom će se Zapad više koristiti, nego li Istok. Jest, neka se Zapad Istokom koristi, ali u načinu toga korišćenja treba, da se pazi na obostrane interese. Prvi je uvjet, da po srijedi ne smije biti ni najmanja pomisao o ćijem egoizmu ili hegemoniji. Otimanje pako nećijeg prava, koje i ćovječnost kate-

gorički niječe, veliki je prestupak proti Istoka, koji se, kao ljubitelj slobode i civilizacije, ne će nikad moći s tim otimanjem pomiriti.

Savjet muslimanskim elementima.

Svi savremeni narodi, manje ili više, koračaju stazom, koja vodi narodnom suverenitetu.

Ovaj korak proizveo je jedinstvenu misao u političkom životu jednog naroda i uklonio razliku, koja je nastajala od nejednakih ubjegjenja i običaja, kod raznih elemenata tog naroda.

Dakle, postojanje inače različitih osvjedočenja u jednom narodu, ne treba da služi zaprekom utvrđivanju što bližeg prijateljstva i jedinstvenosti u političkom Životu. Zapad se je u ovom pogledu na mnogo prije Istoka, postavio na noge i izvojštio spomenuti suverenitet. Ali i Istok već osjeća za njim, jer je shvatio potrebu njegovu, pošto ga evropski napadaji i trzavice, koje su među istočnim narodima postojale, bijahu sasma uništili. I sami inovjerci — bili oni kršćani ili Židovi — isto su kao i muslimani potrebni bratstvu i domovinskoj ljubavi za ostvarenje onakovog načina vladavine, koja imade sve uvjete da podigne socijalni život i čast narodnu, te osigura njegov politički opstanak.

Ovo što istakosmo, baš je glavna točka, na koju upozorujemo naše domorodce, a inače sinove jedne domovine, jednog naroda, dapače ljude jedne te iste psihe. Sa muslimanima zajedno i inovjerci priznaju, da su vremena neznanja i doba apsolutizma, koji su utrnuli svjetlo prosvjete, uništili sve krijeposti vjere i patriotizma, zatrovali i muslime i nemuslime pogubnim otrovom fanatizma, prekrita već gustim velom prošlosti. Doduše pri dušama su ostale samo još neke nečiste mrlje. Jedini medicus, koji će ovim mrljama donijeti djelotvoran lijek, a na mjesto njih ucijepiti ljubav i bratstvo, jest prosvjeta i nauka.

Nauka je u današnjem vijeku veseli vijesnik općeg mira, a svjetlo sunca ljudskih srdaca. Mi gledamo veseljem, kako se istočni narodi bude, i ponukani nekom neodoljivom silom, hrle prosvjeti i svom preporodu. I kolikog god se pokazivala razlika izmegju njih i onih, koji prije počeoše, ipak mi vidimo mnogo djelo njihova napretka. Pošto je neminovno — posljedica znanja i prosvjete narodni suverenitet, gledajmo da ga s veseljem dočekamo, a uz to nastojmo, da pripravimo sve uvjete njegovom što bržem ostvarenju. A sada molimo naše inovjerne domorodce, da nas za ovaj savjet, koji smo takogjer muslimanima podastrli, poslušaju:

Prije svega treba da odbacite vjerski fanatizam te iz njeg proističuću mržnju i prezir.

Pošto ste zemljaci i sinovi jedne domovine, trebate zajedno, sa muslimanima nastojati, da sačuvate svoj karakter Istočnjaka, te zajednički uklonivši sve

zapreke, koje stoje na putu vaše prosvjete i napretka, da radite oko narodnog suvereniteta, za kojim, već iz socijalnih zahtjeva mora manje, više čitavi svijet težiti. Naši domorodci trebaju znati i to, da se jedan Istočnjak nikad ne može prisposodobiti jednome Zapadnjaku, niti u običaju i naravi, niti u načinu života i državnog uregjenja. Osim tog Zapadnjak nikad ne hiti, da Istočnjak može biti što i on, jer su zapadni narodi ih odvojili i rade na odvojenju stvari njihovog političkog života od stvari vjere.

Kad Evropejac potčini Istočnjaka, makar i kršćanina, pod svoju vlast, on samo gleda, kako će ga iskoristiti i neobazirući se na njegovo vjersko ubjegjenje i postojeće običaje. Eno, većina azijskih i afričkih naroda je u rukama evropske uprave, a smatra li se ijedan ravnim Zapadnjacima, t. j. jesu li ijednom od tih naroda podijeljena ona prava, koja sami Zapadnjaci uživaju? Nigdje i nikada! Naprotiv Evropejci ih gledaju kao ljude sasma niske, koji se nikad ne mogu s njima porediti, za to i nisu nigdje u Aziji i Africi, gdje su tobože s kulturnom misijom došli, uveli konstitucionalni način uprave. Sa ovim narodima upravlja se posebnim zakonima. Ovakovi zakoni ne daju ni toliko prava i sigurnosti, koliko ga imade jedan rob prama svomu gospodaru. Dočim Istočnjaci — ma da je među njima toliko različitih vjera — uživaju kod svojih vlada svi jedna te ista prava. Jedna islamska vlada ne pravi nikakove razlike među muslimanima i kršćanima, oba su jednaci i u pravima i dužnostima. Tako isto jednak je po kineskim zakonima jedan musliman kinezu budisti. Ista prava obojica uživaju. Iz ovoga se vidi, da je Istočnjak, dokle god živi političko tijelo njegove domovine, svjestan sobom vladati. Iz našeg razlaganja trebaju nemuslimi uzeti savjeta, te zajedno sa muslimanima raditi na podizanju prosvjete i napretka, te na uvogjenju demokratske vladavine, čime će dokazati, da su pravi sinovi Istoka. U kratko sav trud i posao ljudski urodiće onako čistim plodom, kako je namjera čista bila.

(Svršiče se.)

Šemsuddin Sarajlić:

Bijela tačka pod gajem.

(Nastavak).

U meni je uzbugjenje klijalo.

— Ne ću ti zar još to pričati, šta bih sve pri tom mislila i kako bih se teška srca vraćala kući, ne dogledavši nikoga ...

U mene srce zaigra.

— ... Pa kako bih onda snatrla na mjesečini, da neko kradom kući dolazi, od čega bi srce strepilo, ne znam, da li iz bojazni ili iz nekog nejasna osjećaja, koji me je svu prisvajao ...

Ja dosta glasno uzdahnuh.

— ... A onda bih sanjala, kako tražim kroz gradske ulice nekakva prijatelja, kojega sam negdje dugo čekala., A kad bih ga u snu gdje nazrela, trčala bih k njemu i pitala ga: A gdje si ti za toliko? ...

Mene svega nekakvi slatki žmarci progjoše.

— Ili zar da ti pričam jedan tužan san, kako sam se prepala za jednog prijatelja, videći, da mu se objesila o vrat nekadanja njegova draga ... Ne znam šta je htjela, ali meni se činilo, da ga hoće ugušiti, pa sam potrčala i nju surovo odgurnula ...

Prijateljica malo odahnu.

— Ne ću ti pričati, kako bi iza svega toga na stupilo sutradan za me teško jutro, gdje mi se uz svaki posao ponovno narivale u dušu proživjele misli. A tih misli nisam se mogla otresti, sve i kad bih htjela, dok ne bih pošla ponovno gore u njivu, pod gaj, da ih tu još većma s nova podgrijem . . .

— Ali, prijateljice

— Znam — znam, da sam u tome pregonila, pa ne bih često mogla dosta ni jesti, ni spavati, dok se nijesam sjetila, da su to iluzije i ništa više, za koje treba lijeka. Lijek je, mislim, doticaj sa svijetom i veseo razgovor. Pa sam čisto radosna da mi dogje jedan tako dobar prijatelj, s kojim se mogu slobodno i iskreno porazgovoriti. Jedino ... oprostičeš mi, prijatelju, ovu slobodnu primjedbu. -----

— Izvoli samo.

— Jedino, velim, nijesam sigurna, da li me takov jedan prijatelj ne će osuditi za što god, što nije u skladu sa njegovim ozbiljnim mišljenjem i da li mi ne će kazati, da buncam? . . .

Ovdje je Zumreta brzo presjekla govor i pogledala me iza žara, strogo ispitujući. Ja se osmjehnuh.

— Ne će prijateljice, ne će, ako je pravi prijatelj. Njezino lice poprimi opet blaženi oblik.

— Nadam se i ja, samo onako kažem, reče, pa nadoveza: Eto o takvim sitnicama moga života ovdje mislim, da ti ne trebam pričati. Nije što. Kao na selu, gdje pustoš vlada.

— A kako bih ja rado bio u ovakovoj jednoj pustinji, u blizini dobra prijatelja!

— I ja bih uza prijatelja! I tada mi ovo već ne bi bila pustoš. Ali kad prijatelja nema . . .

Ovdje prijateljica ne doreče. Pomete nas u razgovoru jedna žena, koja se javila, daleko meni iza legja, iz njive:

— Čuješ ti, — gledala je u me. Čuješ ti, odmah idi otalen. Odmah! Nemoj da ti više govorim ...

Ja se pobojah, da to nije prijateljčina majka — makar da mi je po slabom žaru izgledalo, da nije — i plaho ću prijateljici:

— Da ja nijesam kome na smetnji?

— Ne, dragi prijatelju.

— Ili, da se nijesam kome zamjerio, što sam stao ovdje?

— Ništa, ti budi rahat. Ono nije niko moj.

— Ja što hoće, ko je?

— Ono mi je komšinska žena, ovdje na selu. Pazi na me ... Kad nemam ovdje kakva dobra prijatelja, koji bi na me pazio, onda sam ovakvim nastupima izvržena.

— Ne razumijem — rekoh, gledajući, kako žena lijeno odlazi.

— Stvar je jednostavna, odgovori prijateljica. Ona žena ima sina, malo prije bio je na gumnu, mladić za ženidbu.

— Vidio sam ga.

— Eh, eto, on se zagledao u me. To mu čitam s lica i iz očiju, makar da mi nikad nije što o tomu rekao. Niti čujem da drugom kaže. Obnoć ga više puta vidim, kako obigje oko kuće s debelom toljagom u ruci. Onda sjedne tamo podaleko prema kuli i gleda u moj pendžer. Čuva me ... Naivan, je li de?

— Zaista.

— A meni se ipak više puta sažali na nj, kad ga gledam tužna na mjesecini ... Čini mi se, da je on svijestan i svog i mog položaja i da vidi, da su prilike takve, da se ne smije usuditi prići do mene i reći mi, što na srcu nosi, kamo li, da se od toga može čemu nadati. A srce je srce: kad zavoli koga, ne pita je li carski sin ili je prosjakovo dijete. Tako ni on nije kriv, što je mene zavolio. I možda bi volio da nije, jer ne bi onoliko trpio i pregarao ... Ne bi iz gubio riječi za svijetom, nasmijao bi se bar nekad, a ne onako, da se povlači, kao u glavu ubijen.

— Sirota!

— Js ga žalim. Ali mu pomoći ne mogu. Imam samo jedno srce. Namjenjujem ga onome, ko ima više prava na nj, nego li jedno seosko momče. Istina, i on je čovjek, ali po ženidbenim prilikama upućen na svoj stalež. Može i na gradski, ali ne mora na samo moje srce, koje njega ne ljubi, niti može ljubiti ikoga drugoga, ko nema u sebi nešto više vrlina od sama običnog volenja. — Za to rekoh, da je to za me napast, kojoj sam izložena u ovoj samoći, bez obrane dobra prijatelja.

— A ne uzima li prijateljica, u ovom slučaju, u obzir svoju zgodu i siromaštvo toga mladića, ili još, što je prijateljica gragjansko, a on seosko dijete, pa da tako kažeš? upitah.

— Ne, prijatelju. Za onog, ko bi me visinom svog duševnog stanja zavregjivao, ne bih pitala: je li siromašan ili gdje je rođen. Za me je dobra garancija njegovo veledužje i plemenitost, za sve ostalo. A za ubogare se ima obično — samo sućuti i samilosti. Ja bih im, po svom osjećaju poklonila i mnogo nešto više. Ali ne bih im mogla pokloniti sebe, pošto bih time izgubila sve svoje nutarnje carstvo, kojim radije živim, nego u svemu obilju ovamo.

- Izgleda, prijateljice, da si ti veliki sanjar...

— Naučile su me na to mjesečne noći, kad bih se vraćala nujna ispod gaja, odakle bi pogledala prijatelja. Lahor bi mi ponio misli sa sobom. Ali ne samo u eter, k zvijezdama, odakle bih gledala pod sobom zemlju sićahnu, maglovitu, već najviše puta bi mi pošla misao na valu srebrnog mjesečeva svjetla kroz proplanke, rudine i gajeve naše krasne zemlje, vrzla se kroz voćare i lepršala oko domova srčike našega naroda, bdila nad njim i prepušćala se sva u blaženost, da mu u čemu pomognem. Ali su to bile samo sanjarije . . . Opazila bih pokraj kuće sina ove žene, pa bih se trgnula, kao da me hvata neko za ruku, kome sam samo prst pružila. Ali to ipak nije ubijalo u mojoj duši one naklonosti, kojom ljubim svoj narod i ovu grudu zemlje u kojoj sam se othranila. Pa bih s nova pošla mislima u nj, da mu zapažam rane, i . . .

— Šta dalje? Govori samo prijateljice, govori!

— Slaba sam, odveć slaba, da bi mu sama pomogla. Ali bi mi najveća radost bila, kad bih mogla krijepiti koga, ko iskreno želi, da mu pomogne i ko ima snage za to. Snatrla sam više puta, kako bih mu poklonila svu svoju duševnu snagu, neka radi dvostrukom silom. Snatrla sam, velim, jer bi me u javu prenuo Avdo, sin ove žene, da mene čeka u životu drug duševno siromašan kao i on, kojemu će me jednog dana baciti pred noge roditelji, možda samo radi toga, što će biti zgodan kao i ja i time imati neko pravo na me. A kad se spomenem toga, da bih pod njegovu vlast imala doći i moja duša, onda me to smuti, pa bih voljela, sto puta voljela, da sam siromašna i da mogu onda poći onamo kuda srce želi. Ali . . .

— Molim!

— Pitanje je, bih li onda mogla onamo, kuda srce želi. Da ne bi kome bilo zazorno moje siromaštvo. Ta i ovako, bogata, ne vidim, da bih bila kadra za se probuditi bar samilosti kod onoga, koga mi odavno misli u srce svode . . .

Ovdje me je prijateljica pozorno pogledala; i prije, nego sam joj mogao išta odgovoriti, reče žalovito:

— Ali šta ćemo. Danas je svijet taki Jedno drugog ne će da razumi, pa u najviše prilika odbija se čovjek od onoga, o čemu u društvu — više puta iz sebičnosti — s oduševljenjem govori. Ovo znam po sebi. Koliko sam puta govorila u svome društvu, kad bi se počeli natjecati u domoljublju, da bih rado sve žrtvovala za našega čovjeka, kad bih vidjela da strada svojom nekrivnjom. I gle! Kad vidim Avdu, sina ove žene, ja ga pogledam samo praznom samilošću. Makar da vidim, gdje ljuto strada, opet za nj nemam ni utješljive riječi . . . Šta ćemo. Svijet taki . . . Pa zar i meni se vraća u istim opancima. — Ne znam bi li i za me imao utješljive riječi onaj, koga bih ja voljela i radi koga bih mogla možda patiti . . .

Jato ptičica proleprša iznad moje glave, a prijateljica nastavi;

— Za mnogog našeg čovjeka, koji živi nutarnjim duševnim životom, čini mi se, da brzo klone. Bojim se, da ne bude i sa mnom tako, makar da se mogu u tu vrstu ljudi samo s kraja ubrojiti. Jer želje mi ne nalaze nigdje odziva . . . Ali, ako bih ovdje i klonula, klonula bih blaženo, uvjerena, da povraćam neoskvrnjenoj gromadi sveljudskog umijeća ono, što mi je milostivo bilo udijeljeno. Sjećam se . . .

— Bujrum, prijateljice, samo govori!

— Sjećam se jednog svoga suncokreta, ovamo pod kućom. Gigantski bijaše odrastao, za dva moja boja. Milina ga je bila gledati, kad bi se zanjihao na vjetru. Kad mu se raširilo u klici kolo, kolik sunce, počelo ga je pretezati na jednu stranu. I jedno jutro osvanuo je, koliki je dug, opružen po ledini, strmoglav sa svojim velikim kolom na onu zemiju, iz koje se bijaše tako visoko podigao. Srušila ga je mala bura. A da nije imao onolikog ploda, priskrbljenog sokom iz zemlje, možda bi još bio usprav.

— Ali prazan.

— To je što drugo . . .

Prijateljica zašutje. Meni se činilo, da čeka, hoću li ja što primijetiti. A ja nijesam mogao nikako da se saberem od silnog uzbudjenja. Tako su me potreple prijateljičine riječi, riječi, kojima mi je mnogo više kazala, nego sam se nadao da ću čuti . . . Ali, kako mi se to sve na jedan put okrenulo i rastriježnilo me, kad prijateljica otrese sa sebe sve te maglovite, sanjarske misli, kao što se trehne trnje s fesa, u lagašnoj besjedi:

— Daleko zagjoh. Ali, nadam se, da će mi prijatelj oprostiti. Mlado, ludo srce tlapo o mnogo čemu, što je po nekad u zbilji — smiješno. I ja, ukorim sama sebe gdje kad što sam ovaka.

Jer, ozbiljnije uzevši, zakoni našeg socijalnoga života i položaj osoba, s kojima u doticaj dolazim, uče me, da sam ja slaba i — kako reče — samo sanjar u svome životu . . . Ne nadam se ni čemu . . . Pa se trgnem i rastriježnim. I vidim, da je to sve jedan san na javi. A o snu govoriti donekle se može s prijateljem. Ali ne može s takvim prijateljem, koji ima stotinu ozbiljnijih briga, pored kojih ima pravo, da sve ovo — ismije . . . Pa i meni je smiješno . . .

Ovdje je prijateljica — na moje golemo iznenađenje — nenadano prekinula riječ. Zagledala se pozorno na njivu iza svojih legja i usplahirila se. U neznanu je jAMILA zastor ispred sebe, pa nije marila, gledam li je. A meni se duboko u srce zasjekoše blagi potezi njezina milovidnog lica. — I ja se okrenuh, pa pogledah na njivu. Na kraj njive, pokraj kruškova debela stajala je žena, što me malo prije odgonila od kuće. A sin joj je išao upravo k meni — s toljagom u ruci. Kad mi je došao na blizu, javi se:

— Čuješ ti . . .

— Čujem brate.

— Hajde odmah otalen!

— Ali Avdo, javi se prijateljica, šta je tebi?

— Ne će stajati ovdje ... Ili će zlo biti.

— Ali ovo je moj prijatelj ...

— Prijatelj, ne prijatelj — ja ne ću za to da znam.

Dosta je stajao. Nek ide odmah. Ili ću ja vašku pušćati i nahuckati je, neka ga ona tjera ...

— Uh, Avdo! Zar bi ti to učinio? Zar si ti taki?

— 'Vaki.

— Pa tebi niko ne smeta.

— Smeta.

— Nemoj lijepi Avdo, molim te — polaska mu prijateljica,

— Ne mogu, veli on, pa se odupr' na toljagu i misli nešto ...

Meni se sažali na nj. Sjetih se, da sam i prijateljicu dugo zabavio od posla i da bi je za to mogla karati majka. Odlučih, da odem, pa se javih Avdi:

— Sad ću ja ići brate, samo još dok se s prijateljicom oprostim.

— Ali prijatelju? ... začudi se Zumreta.

— Neka, neka prijateljice; dosta smo i mi govorili. Hvala ti lijepo! Dovale!

Prijateljica me zastavljala, da još ostanem. Ali ja, razumivši Avdin položaj — popustio sam, da ne bi bilo što više. Oprostih se sa Zumretom, izagjoh na drum i okrenuh iza ograda, kako ću dolje na brodk potoku, a onda dalje preko polja na stanicu. I Avdo e pošao njivom, mučke i oborene glave svojoj kući.

Kada sam došao do potoka i prebacio se na uskoj platici na dugu stranu, okrenuo sam se, da pogledam, gdje provedoh dan.

Kao i nehotice uočio sam Avdu prvoga. Stajao je s dugim prutem u ruci u njivi, kraj desetak ovaca. Kada ih je izgonio iz otave u strnjik, — pogledah u prijateljčinu kulu. S gornje strane za čošetom stajala je Zumreta na zeleni i pratila me pogledom. Kad je opazila da sam se okrenuo, mahnula me lahko čevrom. A kad ja odmahnuh, zaleprša ona brzo više puta čevricu u zraku ... -----

Utekoše mi oči na Avdu. Ljuto je čuškao ovce koljenima pred sobom i brzo pogledao sad na Zumretu, sad na me. A onda je nemilosrdno počeo mlaviti ovce prutem ...

Nešto dalje nemoćno mu se majka oslanjala na krušku.

V.

Idući širokim kolnikom preko polja, okrenuo sam se više puta, pogledao prema Zumretinoj kuli i zastao u hodu. Više kule, u njivi pod gajem stajala je ona i mahala me čevrom. Ja sam svaki put s nova vadio rubac iz džepa i odmahivao. Pa sam je onda gledao. Činila mi se sada kao angjeo, stojeći onako mirno sva u bjelini, okružena bujnim zelenilom, koje se tek po malo zagasivalo u nastupajućem predvečerju. I mislio sam, stupajući sam preko polja, puno nešta. A najviše o sebi, o Rifki i o prijatelju.

S Rifkom sam se upoznao prije dvije godine. Bilo je to u mojim teškim danima, kad sam izgubio prvu ljubav. Rastavio sam se s prvom ljubavi zbog nesuglasica u shvaćanju života i pošao sam u mahal, da nagjem drugu dragu. Nijesam pitao: ko ima biti? Dosta je bilo, ako bih joj na licu nazreo dobrodušnost. — I našao sam Rifku i počeo govoriti s njom. Ali, kako sam išao Rifki samo da zaboravim na prvu ljubav, nijesam s njom ni zalazio daleko u razgovor. Više smo govorili o običnim stvarima. I to, kakogod sam ja htio, jer je Rifka bila jedna od onih rijetkih pojava, koje se u svemu prilagoggjuju dragim osobama. Je li to činila, što me je ljubila — ne znam, pošto to nijesam mogao srcem osjetiti. Tek vidio sam, da puno trpi ...

Moj razgovor svijet je počeo tumačiti kao ašikovanje sa Rifkom i izglasao mi je za dragu. Ja sam šutio i govorio dalje s Rifkom, ali razrijegjujući, jer mi nije mogla nadomjestiti moje prve idealne ljubavi ni u najljubeznijoj podložnosti svojih riječi. Dapače odbijala me time.

Rifka me je upoznala sa svojom drugaricom Zumretom, koja joj je u svemu bila slična. Jedino, koliko sam prozreo, imala je malo više energije u sebi. Samo, imala je nešto, radi čega bih se više puta zastavio kod nje, kad bih je vidio. A to je bio njezin glas. Glas, koji je isto onako toplo šumio kao u moje prve ljubavi. I ja sam se sprijateljio sa Zumretom za hator njezina glasa ...

— Ne zamjeri mi prijateljice — govorio sam joj — što ti se namećem prijateljstvom. Moram. Srce žudi, da govoriš. Kad te slušam, kao da mi se duša budi u sjećanju na moje sretne dane, koji mi se povraćaju u svijest na zvucima tvoga glasa.

Prijateljica je ušutjela, pa ni danas ne znam: je li me razumjela. Tek od tada je, pod prijateljsku, sa mnom više općila. Naročito mi se usrdno javljala — makar i kod rijetkih vigjenja — odkako je opazila, da se Rifki rjegje javljam. Djevojka!

Ali kad sam tu djevojku gledao iz polja, odmićući polahko, kako mirno stoji pod gajem i strastveno me maše, činilo mi se, da nije obično stvorenje, nego nešto visoko, pod gaj došlo iz neznanih strana, što bi htjelo, da me u životu bodri, da ne klonem ... I kao da me maše u bojazni, da me ne izgubi i teška srca kao da čevrom govori: sjeti se katkada zatišja, u kojem počiva srce, tebi srodno — tvoje srce

U meni se pojavila borba dužnosti prema Rifki i naklonosti prema Zumreti. Mislio sam: „Pa i Rifka mi je prijateljica ... Srce je drugačije ne shvaća Ali eto svijet...“.

U ovakovim mislima izašao sam na cestu i došao na most. Pustio sam pogled uz široku rijeku. Tihi talasi kupali su joj se u trcima spalog sunca do vrha nedaleke gore. Voda je bila bistra i modra, ali ne

kao dereza, koja se vidjela po dnu, niti kao ravne zelene obale, nego svježa kao suza. U široko na obalama paslo je blago mirno, spokojno. Daleko gore uz vodu sjedilo je tiho društvanje, a još dalje pod brdom ustrkivala se djeca oko sijena i jedna ženska nosila bremu vode.

Mene je očarala prirodna krasota. Zanio sam se i kano da gledao, gdje se iznad sve te čarobnosti uzdiže jedno biće, kao 1 iljan čisto i caruje. A dalje u kutu, kao da se stislo jedno slabo stvorenje i gleda je tužnim pogledom. I to stvorenje bilo je ravno onom carujućem, samo što nije imalo glasa kao ovo, glasa kao harmonije predvečerja, u kojoj je sve zlatno i doimajuće,

I opet se u mome srcu pojavila borba: kojemu biću da se naklonim . . .

A u taj mah su zaštropotala cestom kola iza mene. Išla su polahko preko mosta. Pogledam. Prazna.

— Čija su kola? upitam momka.

On zastavi i kaže mi, da su Zumretina oca.

— A gdje ti je aga?

— Ostao je večeras u gradu.

Ja pogledam pod gaj . . . A odonud je prijateljica mahala, da se vratim.

Kola su otišla, a ja sam dugo na mostu mislio: šta ću? . . . Izgledalo mi, ako se vratim, da bi me noćni razgovor sa Zumretom prisvojio za nju, gdje bi Rifka ostala preko noći zaboravljena. A to ne smije tako brzo biti . . .

----- — Nijesam se vratio.

Pošao sam na stanicu. Vlak je upravo dolazio i ja sam se za koji čas udobno vozio u grad.

Kad se vlak krenuo, mahnuo sam prijateljicu rupcem iz vagona. A u nje je onda dugo lepršao rubac u zraku, kao odraz čeznuća duše. Sunce je iza nje zalazilo za goru, pa mi se još dublje urezivala u svijest njezina svijetla, bijela pojava u hladu. Na srce mi se savijala potištenost, prepletena lahkom tugom, gledajući iz odmičućeg vlaka, kako ona bijela, draga pojava pod gajem, biva sve manja u mome pogledu. Olovni valovi predvečernjeg zraka još više su mi je otimali iz očiju . . .

Kad se vlak već gubio daleko od prijateljice kule u rodnom polju, pod gajem se vidjela još samo bijela tačka . . .

Ta tačka kao da je bila zrno moga života. Neopazice mi se krala u dušu i napunjala me svega. Pa mi se činilo, da u prvom sutonu vidim i pod drugim brdeljcima i na svakom zaravanku po jednu nježnu priliku, u bjelini, s lepršajućom čevricom u ruci . . .

Ćutio sam te večeri, da se u meni probudilo nešto novo, što mi je odveć srcu godilo . . . -----

VI.

Ne mogavši se za desetak dana iza posjete otrepti čestih misli o Zumreti, odlučih, da joj opet odem. Ali, upravo, kad sam htio poći, vidio sam Rifku, gdje ode k njoj.

I — nijesam otišao. -----

Ni tada, ni poslije više.

A ni Rifki više ne idem. Uzdrnavaju me bolne uspomene nad gubitkom prve ljubavi, pa ne smijem ni k jednoj bliže.

Mislio sam, da će dani rada oslabiti jaki dojam u mom srcu iza posjeta kod prijateljice Zumrete. Ali ne! Baš naprotiv, o njoj sve više mislim. Sve me na nju podsjeća. Ponekad se trsim, da je na zor zaboravljam, ali — ne mogu. Nenadano je oćutim bliže srcu, kad gledam kakvu drugu, miloliku osobu, cvijet, zapad, zvijezdu . . . Taj čas kao da ne vidim pravo pred sobom ono, u što gledam, već mi se čini, da gledam milu pojavu svoje prijateljice, s koje sve oživljuje. Ćutim, da oživljujem i ja! Stresaju se s duše brige — tereti, razdiru se oblaci s horizonta umovanja, otvara se srce na sladak život, kako još dosad ne živjeh.

Zanesem se više puta u neizmjerje ljupkog ćuvstvovanja, sinem ispod tvrde kore zemaljske zbilje u svijetao, lagodan život, kroz koji — čini mi se — plivam kao u Nirvani, daleko od svijeta, od zlobe i visokih željica. Osjećam se kao ljiljan, kao zvijezda što svemirom kruži za svojim suncem. A to sunce — vidim — nije Rifka, već ona svijetla, bijela tačka pod gajem. Ona se duboko urezala u sve brazde mojih moćgjana, pa nije ćudo, što često dogjem ovamo, da gledam, prema onom mjestu, gdje se još nalazi.

Ali, ni ovo ne će dugo trajati. Doći će i ona na skoro u grad, pa više ne ćemo trebati dolaziti ovamo. — — Doći će! ćujem već svaki dan glas svoga srca — i ja strepim, bojim se njezina dolaska. Ne znam, kako ću se ponijeti dalje prema njoj. Bojim se nećega neizmjernoga, bojim se nje, bojim sebe, bojim Rifke— svega . . . Pa bih najvolio, da ovi zlatni dani Šahbegova ljeta ovako vječito potraju: da izdaleka gledam prema kraju, gdje se Zumreta nalazi, da je ovako tajno srcu nosim i da ćuvstvujem, da i ona bar nešto neizvjesno za me u svom srcu ćuti.

Najvolio bih, da se ovaj ćvor nikad dalje ne raspLETE, jer u ovakvom položaju ja sam blažen, vedar i puna srca, te mogu raditi više — bilo za narod ili za se — nego li bi ćovjek i povjerovao. Ovom prilikom — naravno — i koristim se, jer zbiljskim proziranjem, vidim joj nedalek završetak u Zumretinom povratku. Onda će se ćvor raspLESTI. A kako god se raspLETE, izvagao sam već, da za me ne će dobro biti. Izgubiću mnogo nešta.

Najviše pak, za što se bojim, jest prevelika duševna borba iz mnogih obzira, s koje bih mogao dugo patiti, a onda za vazda klonuti i upropastiti se. U ovome se ne bojim za se — radi sebe, već zbog rada za narod, da on ne presahne u ljutoj duševnoj borbi i bezobzirnom raspLETU ćvora, ma s koje strune,

S toga još od sad mnogo trpim i bijegam od svijeta u samoću, da u njoj šutim i nesmetano gledam prema zaselku svoje prijateljice i da pušćam tamo misli, neka se na svom izvoru osvježuju za rad.

(Svršit će se.)

J. Tanović:

T i i j a .

Gospogjici E.

Morem ideala modrih jurimo u barci mašte-----
I laka barka se žuri, veselo grle ju vali.
Veslima strasne nam čežnje goni je dalekom kraju
Kormilar — Ljubav nam snažna, što okom ko sunce pali
I sinjem klikuje moru, nebeskom klikuje rajju
Morem ideala modrih jurimo u barci mašte.

Kristalno more se gubi pred nama u beskraj plavu-----
Gonite barčicu našu, o vesla, o čežnje drage!
Tamo je Život i Sevdah, tamo su dvorovi Sreće:
Tu ćemo zaklona naći u krilu Ljepote, Snage;
Aj, nešto, što dobra žudi, tamo nas svesilno kreće —
Kristalno more se gubi pred nama u beskraj plavu ...

I naše pjevaju duše i teška vitlaju vesla
I more ispod nas bježi i val nas predaje valu;
Blizu smo, o dušo, kopnu, s obale eno nam mašu
Krilima žalovi plahi. Sad ćemo prispjeti žalu.
Stražari žalovi ti su, što mladost čuvaju našu —
Haj, naše pjevaju duše i teška bacaju vesla!...

S. Kazazović:

Sredstva i dojmovi tragičnog izražavanja.

(Psihološka razmatranja.)

Sa napretkom psihologije, kao znanosti, kao jednoga dijela filozofije — ukazala se je i potreba jasne i razgovijetne kritike u umjetničkim tvorevinama — kako bi posmatrač mogao što bolje proniknuti i uroniti u sam sadržaj umjetničkoga djela. —

Iz ovoga slijedi pitanje: je li uopće moguće zajedničko čuvstvovanje sa pojedinim i istaknutim psihološkim momentima i jakim gestama, što ga jedna umjetnička tvorevina — jedna slika, kip, simfonijska kompozicija ili pjesmotvor u sebi sadržaje, pa na sebi i po sebi izražava?

— Stari su metafizičari veoma mnogo raspravljali o bitnosti i izražaju umjetničkih tvorevina, ali do pozitivnih rezultata nijesu došli, jer su njihove hipoteze bile i suviše abstraktne.

Mi danas imamo o toj temi mnogo lijepih i općenih djela, megiu kojima se naročito ističe Nietzsche-ovo djelo — „Die geburt der Tragedie“.

U tome se djelu o umjetnosti i njenoj bitnosti, o njenim učincima i svrsi vrlo lijepo raspravlja.

No, u suprot svemu filozofiranju o toj delikatnoj temi, mi i danas stanemo sa udivljenjem pred pojedine umjetničke tvorevine, mi pred njima stojimo ili im se divimo, kao pred prošlošću prirode, koju u istinu gledamo i eksperimentalno konstatujemo, ali pored svega toga ne možemo često puta njezinu intimnu i dublju bitnost da shvatimo.

Ali put, odnosno sredstva, koja nam pomažu i omogućuju, da proniknemo u tančine sadržaja jedne umjetničke tvorevine — nije teško pronaći. —

Ako hoćemo doći do iskustva, da se u jedan čuvstveni manir umjetnine mognemo duhom prenijeti, to ćemo postići samo posredstvom psihologije. —

Ovdje se nameće odmah pitanje, kako je to moguće, da se mi u jedno psihičko stanje jednoga lica u romanu ili drami duhom prenesemo i da to stanje naše osjećaje, naša čuvstva silom zaokupi?—Ili npr. kako se to može objasniti, da nas samo jedan istaknutiji dogogjaj, — u kojem samo zamišljena lica po opisu nešto čine i djeluju — prenese u takovo duševno raspoloženje, kao da mi to sami u istinu doživljujemo? —

Na ovo pitanje slijedi odgovor:

Pojedina su psihološka stanja uvijek praćena izvjesnim očitovanjima, izvjesnim gestama, — izražajem misli — odnosno riječima. — Ta psihološka stanja su opet asociativno vezana izražajem istih, jer ko je radostan, taj se smije, a ko je tužan, tome crte njegova lica na poseban način izražavaju bol i duševnu depresiju.

Isto tako izvjestan način mišljenja pojedinca čovjeka ispunjava njegovu cijelu dušu, a njegove riječi, koje u izvjesnom raspoloženju izgovora imadu sasvim drugi tempo, nego kada govori u momentima ravnodušja.

Iz raspoloženoga daklen duševnoga stanja proizlazi izraz i očituje se — u riječi ili gestu, pa je jasno da je to jedno s drugim u asociativnoj vezi. To će reći: nastup jednoga pobugjuje i izaziva istupanje drugoga.

Iz raspoloženoga stanja pojedinca proizlaze riječi i djela. Ako su ove riječi i ova djela na neki način umjetnički prikazana i opisana, to te riječi i ta djela izazivaju iste učinke u duši onoga, kad ih poprima, ko ih sluša i gleda. — Moć toga poprimanja tugjih učinaka mogli bi smo nazvati srodnošću duše čovjekove ili njezinom univerzalnošću nad svim onim, što čovjeka u prirodi okružava.

Ako npr. promatramo sliku majke, koja nad kolijevkom teško bolnoga čeda suze roni, to osjetimo da njene suze i ona njena očajna i beznadna poza — izaziva u nama asociativne osjećaje tuge i mi s tom,

inače naslikanom, mrtvom pojavom, sučuvstvujemo, kao da je u naravi gledamo ili sami to doživljujemo.

Iz toga slijedi, da je slikaru - umjetniku — uspjelo svojim kistom izraziti jednu tragiku onako, kako se ona po duševnom raspoloženju i prirodno u istinu izražava.

Umjetna daklen tvorevina, koja ne pobuguje u gledaocu, čitaocu ili slušaocu ista duševna raspoloženja, koja je hotio njome umjetnik da prikaže — ne može se nazvati umjetninom.

Isti se duševni proces ukazuje, ako mi u jednome pjesmotvoru — eposu, drami, romanu — pratimo uposlenu i djelatna lica u njihovim strastima nagnućima, raspoloženjima, podvizima i odlučnostima — Takova lica, inače u fantaziji stvorena, čujemo kao da kroz naše sopstvene osjećaje djeluju i govore, a njihove riječi i kretnje pospješuju u nama bugjenje naših latentnih uspomena.

Moglo bi se misliti, da samo u duši onoga posmatrača izaziva jedna umjetnička tvorevina ili jedan pjesmotvor slična čuvstvovanja, ili raspoloženja, koje takav ili sličan slučaj sam doživio, ili ga makar u svojoj mašti zamišljao. — Moglo bi se takogjer misliti, da onaj, koji nije nikad ljubio, ne može na se — po samom izražaju — takovoga raspoloženja pri mijeniti, niti sa opisanom ljubavnom scenom sučuvstvovati. Ovo je doduše donekle istina, ali to nije i redovito pravilo. Svakidani profani čovjek ne će nikada biti ganut ni potresen sa osjećajima jednoga Fausta ili Prometea, jer takav čovjek nije nikada borbu genija u sebi osjetio i na sebi iskusio; — pa će baš zbog toga i riječi i djela, ovih — od njega duhom većih — ljudi prohujati mimo njega bez ikakva utiska i dojma.

Ako npr. jedan profani čovjek sluša lijepe verzove o ljubavi, to će ovi na njega učiniti neizvjestan i mješovit dojam, kojega on ne će znati iskazati. Moguće je što više, da će takav čovjek, pri jednoj žalobnoj ljubavnoj sceni, trgnuti u grohotan smijeh, a nasuprot tome pri jednoj sentimentalno-lagodnoj sceni zaplakati.

Nu, nijesu ni ove refleksije kod profanoga čovjeka uvijek iste i kod sviju ljudi te vrste jednake — već su opet individualne.

Gdjekada pojedini priprosti čovjek ima od prirode dispoziciju, da u svojoj duši sučuvstvuje sa opisom ili izražajem tragičnoga.

Ovakova su svojstva pojedinca neki psiholozi označili „nasljedstvom“ iza pradjedova. Nekoji su šta više konstantovali, da doživljaji predja ostavljaju u mozgu potomstva tragove, koji latentno tinjaju i drijemaju, te se izražajem istoga ili sličnog slučaja do potpune svijesti probuguje. Tako se n. pr. ispitivanjem ustanovilo, da potomak jednoga ratnika živo čuvstvuje sa opisanim prikazanim djelima jednoga junaka, pa makar on po svojoj duševnoj sposobnosti i ne shvatio savršenost i ljepotu umjetničke tvorevine, — koja ta djela prikazuje.

Doduše ta svojstva spontanoga poimanja jedne ideje nijesu kod sviju individua neminovno konsekvatna jer pri tome i degeneracija igra znatnu ulogu i stvara vidljive i česte iznimke — osobito kod privilegovane klase.

Pored onih u pjesmotvoru izražaja i po njima izazvanih dojmova ima i takovih, koji se od obične naklonosti, dopadanja i simpatije razlikuju u tome, što oni kod pojedinca — ne budu i ne pokreću postojećih i u mozgu latentno tinjajućih osjećaja, već samo izmamljuju neka transcendentalna duševna stanja, koja opet omogućuju psihičke pojave sa pošljjetkom duševne klonulosti — izazvane tragičnim grozotama. — Ta se duševna stanja jasno očituju na crtama lica i gestama dotičnoga posmatrača.

Za objašnjenje pošljednih navoda dovoljno je čitatelje upozoriti na prvi akt glasovite Ibsenove drame „Sablasti“.

Već sama riječ: — „sablasti“ — izaziva jezovite dojmove, koji se — nakon upoznanja lica i njihovih prethodnih djelovanja u ovome aktu -- jednom jedinom scenom za kulisama tj. padom stolice u pokrajnoj sobi i značajnim šaputanjem Regine: — „Osvalde, ali Osvalde! jesi li lud, pusti me!“ — uzdižu u gledaocu do potpunoga poimanja do potpune svijesti i snage, pa se onda na njemu odražavaju.

Ovaj nevidljivi dogogjaj za kulisama, u pokrajnoj blagovaonici — posmatran odjelito od njegove metafizičke veze, podoban je, da na gledaoca učini erotiĉno-puteni utisak. — Mi u tome momentu, ne samo, kao da gledamo, već i živo osjećamo, ćutimo i sučuvstvujemo, kako je nevina djevojka od jednoga laže puteno i brutalno napadnuta, jer ćujemo pad stolice i značajno prošaptane riječi djevojke, kojima je nećudoredni postupak napadaćev tako živo izražen.

I, baš s time, što napasnik u tome ćasu počima brundati jednu pjesmu, on se kao podlac sam razotkriva.

Mi kod ove scene nemamo erotiĉnih osjećaja, niti uzimamo ućešća u uzrujanosti djelujućih lica, već osjećamo sasvim nešto drugo — što je izvan toga svega, osjećamo da se u nama nešto tragiĉno, nešto veoma jezovito — pomiješano sa gnjušanjem budi.

Pa šta je onda uzrok ovoj izazvanoj jezovitosti u nama? — Ništa drugo, već sukob dojmova, što smo ih prije te scene u tome aktu dobili i onoga, što se u toj sceni pred nama dogodilo.

Da s tim našim utiscima budemo na ćistu, nužno je prije svega ustanoviti, da smo po toj ćudnoj i tajinstvenoj sceni progledali u nutrinu nećega brutalno-putenoga i koje se samo u sebi i ćjelovito provagja, obistinjuje i izražava.

To duševno stanje nam sam prirodni zakon u nama osvjetljava, jer tim odnosima predhodi djelatnost onoga, što je u nama tinjalo, što nam je po našim osjetilima objavljeno i što je podobno, da u nama spomenuta ćuvstva pobudi,

Ovo daklen, skupno djelovanje od više prethodnih čestica psiholoških momenata jednoga pjesmotvora — u času spajanja u svoju cjelinu, pobugjuje u nama sasvim druga čuvstva, nego ona što ih u tome pjesmotvoru djelatna lica — na osnovu svojih doživljaja i u svome uzbugjenju — osjećaju.

(Svršiče se.)

A. Hifzi Bjelevac;

Pod drugim suncem.

(Nastavak.)

VIII.

Oko četiri sata poslije podne izašla je Sabina sama od gospogje Danialis i prošla niz glavnu ulicu Peru ispred „Concordia“ kazališta. Bila je sumorna i tužna. Nije znala ni kuda je prošla, — tek je osjećala nekakvu tjeskobu u svojoj duši. Nije više mogla sjediti kod svoje prijateljice, jer kad joj je Olimpija rekla, da Murisbeg ne će doći na ručak, probljedila je i skupila usne, kao da će odmah proplakati. Ne će doći... Ne može... Mora nekuda otići... A ona ga željno čeka, u njezinoj djevojačkoj duši bukti oganj neugasive ljubavi za onim čovjekom, koji je nekada i život svoj bio na kocku stavio, da spasi njezina oca.

Od onda do danas prošlo je već šest godina i kroz to doba promjenilo se ono čuvstvo zahvalnosti naprama Murisu u intimno prijateljstvo, u kojem je Sabina osjetila tihu mladenačku ljubav punu ideala, svježiu i čistu, kao što i njezina duša bijaše čista i nepokvarena. A ta mladenačka ljubav, kad su se rastali, pretvorila se u tugu. Mislila dugo na Murisbega i počela ga po malo zaboravljati. U Parizu, kad je s ocem bila, oživila ta ljubav samo na čas i opet počela venuti, kao što vene cvijet bez topline žarkoga sunca. U tišini ladanjskog života, u slobodnoj prirodi postala joj misao na mladost jedinom zabavom i utjehom. Ona nije više mislila na Murisa, nego samo na ljubav, na ono doba, u kojem ga je sretna očekivala, kad će doći, kad će ga vidjeti. I nikom se nije tužila na svoje boli, nego ih snosila, uznoseći se uspomenama nezaboravljenih dana sretne mladosti.

Sabinina majka nije ni slutila, kakvo sunce grije cvijet njezine kćeri!.. I počela ozbiljno misliti na udaju svoje jedinice, pak je radi toga i preselila sa svoga imanja u Carigrad. Udovica Eliza nije ni jednog časa sumnjala, da njezina kći ne će naći muža, jer ljepota Sabine i lijepi miraz davaše joj dovoljno jamstvo, da će se brzo udati.

Jednoga dana saopćila kćeri tu odluku o selenju u Carigrad, a Sabina i nehotice pomislila na Murisa...

On se je već povratio iz Pariza — pomisli Sabina, vidjeti ću ga opet!... Ljubav će oživiti!...

.. .I kad je nakon dugo vremena opet prošla ulicama Carigrada, gledala je i desno i lijevo, kao da nešto traži. Svakog prolaznika motrila je ne bi li koga vidjela poznata, bar kakvu prijateljicu iz škole, da joj bude tumačem, da je upozori na promjene, koje su se dogodile u ove tri godine, od kako je ostavila svoje rodno mjesto, odkako je ostavila Bey-Ogliju i njihovu kuću, gdje joj je prvi put srce osvijetlila ljubav!

A mnogo se toga promijenilo. Eto tu na čošku bio je nekada jedan stari Židov, u kog je ona školske potreštine kupovala. Malo dalje blizu fotografa braće Fadialis držao je radnju jedan Ermenin, u koga je kupovala štofove, rupce i ostalo. Sad ih više nema! Došli nekakovi drugi i uzeli njihova mjesta! Oni su možda propali — umrli...

A onda Sabina gledala prolaznike. Sve tugji!.. Nikoga nije mogla prepoznati. A kad bi ona nekog sreća — kad bi tuda ispred nje prošao Muris!... O kako bi ga ona iznenadila...

Kad je došla kući, prošla kroz sve sobe redom, zaustavila se kod svake stvarce, kao da je htjela u svačem pronaći po jedan komadić iščezle sreće i skupiti ih u svoje srce ...

Sabina se sjetila svega ovoga, idući od svoje prijateljice s ručka. Bila je rasijana. Misli nije mogla nikako sabrati, da misli o jednom predmetu. Nešto nejasno, što nije mogla razumiti, tištalo je. Od prijateljice pobjegla je, samo da se otme teškim mislima.

Misao o Murisu dopratila je do kuće skoro pred samu večer. Majku zateče u sobi gdje nešto čita, pozdravi je kretom glave i progje u svoju sobu.

Pred ogledalom skine šešir i pogleda se uzdahnuvši bolno:

— Za što, za što me izbjegava!?! Zar ja nisam toliko lijepa, da me može ljubiti!...

Sabina bijaše i egoistična djevojka. Koliko je god bilo tuge i boli u gornjim riječima, toliko su isto i egoistički zvučile. Kako je bila bogata, dozvoljavale su joj prilike, da i troši na se više svote, osobito na odijela. Ali kako je bila u Kučuk Čekmegji, tako nije ni trošila u posljednje tri godne, osim ono što je donijela gotovo sa putovanja iz Evrope. Današnji slučaj uvrijedio njezinu taštinu. Ona, nekadanja njegova draga bogata baštinica odvjetnika Sarijana — i još k tomu lijepa djevojka, pa da je zapostavi isti onaj, kojem bijaše i duša, život i sav svijet!..

Da druga ljubi Murisa, da joj ga druga iz zagrļjaja otme nakon šest godina uzaludnog uzdanja! Nakon što je ona toliko noći probdila u postelji misleći na nj!... Ne!...

— Ako srce malakše, platiću novcem njegovu ljubav, ako ljepota propane, nadoknaditi je raskošjem i sjajem, — vikne u pola glasa Sabina, sjedajući na kanapu, onako još nerazdjenuta i uprije prstom u električno puče kraj prozora.

Sluškinja unigje.

— Vi ste zvali?

— Otigji odmah krojačici i kaži, da me čeka sutra u deset sati.

Sluškinja ode, a Sabina ustane i prigje stolu, na kojem su ležale razne ilustrovane modne novine. Nehajno je prevrćala listove novina, a licem joj se prelio sad izraz radosti, sad srdžbe, sad bi joj oči blisnule nekim čudnim žarom, a tijelom joj prošla jeza. Osjećala je studen. Kroz otvoren prozor strujio je tih povjetarac i rashlagjivao grudi polunage mlade djevojke. — U njezinu srcu, u tom tajinstvenom zatvorenom hramu ljubavi buktio vulkanski oganj najčišće ljubavi — i najvećih strasti i harao ideale djetinjstva, palio mirisne ruže, koje su procvale pod suncem božanstvene ljubavi i stvarao ih u pepeo. Za čas su poništeni svi oni snovi, što ih je njezina nepokvarena duša sanjala i hranila krvi svoga srca, a mjesto njoha uvlačila se strast i požuda za sjajem i raskoši da zalije srce svojim otrovom.

Njeno srce tražilo je zadovoljštinu, a tu je ona htjela izvojštiti, ma se latila i najgorih sredstava!..

„On će klečati pred mojim nogama, govorila je Sabina sebi, a ja ću se igrati njim, ja ću ga mučiti i ljubiti u isto vrijeme; ja ću mučiti i sebe i njega, a sve što mi bude na putu, zgaziti ću... uništiti...“

XIV.

Murisbega su uzaludno iščekivali kod gospogje Danialis. On nije došao ni u večer, ni sutradan. Svima je to palo u oči, jer je on običavao uvijek kazati kuda odlazi i koliko će ostati. Ali najviše upalo u oči mladoj Olimpiji. Ona je od jučer već više puta pomislila na Murisa, koji joj bijaše osobito odan i naklonjen. Njih dvoje nijesu nikad onako o sebi razgovarali, a da je i jednom došlo do toga, Olimpija bi mogla sebi tiho šapnuti, da ga ljubi. Nu ovako varala samu sebe. Zašto ljubiti nekoga, od koga nijesmo ljubljeni! A i povrh toga držala se Olimpija običaja, da muški prvi počne i očituje se. I tako oni ostali samo dobri prijatelji i vrlo pouzdano općili jedno s drugim. Olimpija prva počela i preko svojih načela, kad se je Muris povratio u Carigrad. Eto, kazala mu za dolazak Sabine! I pokajala se.. Opazila je na Murisu silnu promjenu, pozlilo mu ... On ju je volio... Nekad!... A tu ljubav megju Murisom i Sabinom ona je obnovila!.. Na taj način Muris je za nju izgubljen! Ona se ne može takmiti sa Sabinom, jer bi-aše i ljepša i bogatija od nje. I pregorila tu želju u

svome srcu, želeći svoju prijateljicu, koja Murisa ljubi od nazad šest godina, prvesti opet Murisovoj ljubavi. A kad je i to pokušala, razočarala se. Muris je odbio ponudu, ne baš otvoreno, ali ipak nije htio doći na ručak, kad je Sabina kod nje bila. A tim je izigrala i prijateljicu.

Poslije podne, kad je Sabina otišla od nje, mislila je, da će Muris doći i da će mu ona opet pripovijedati — i s tim popraviti svoju nesmotrenost, da se je usudila pozvati prijateljicu na ručak prije nego je bila sigurna, da će se Muris odazvati njezinu pozivu.

Muris nije došao.

Prošlo deset dana, prošlo još deset i Murisa ne bijaše! Poslije prvog — bio je septembar — navratio se Muris k njima, da plati najamninu. Olimpija nije imala kada ni govoriti s njim. Začudila je njegova hladnoća, a još više, kad je on rekao, da mu je stan pretijesan i da će naći drugi. Još samo septembar ostaće kod njih, dok uredi tu više njija, blizu engleskog poslanstva jedan stan, kojeg je Muris uzeo od Munir paše u najam. Gospogja Danialis dobacila onako iz daleka Murisu: da se možda ne kani ženiti, na što je on slegao ramenima rekavši joj: da sad odmah ne misli, ali mu je stan nuždan, radi društvenih prilika i radi njegove osobne udobnosti,

Kod njih je ostao samo, dck je kava bila gotova, a onda pri polasku zamolio gospogju, da se malo njegove sobe prozrače, jer da će večeras iz ureda doći ovamo. Za tim je otišao.

Uz put se navratio kod nekolicine trgovaca, da kupi namještaj, ali nije mogao nigdje naći potpun, kakav je on želio. Kod nekog Engleza, s kojim se je od prije poznao, navratio se takogjer da pregleda. Kad je pregledao čitavo skladište i nije mogao odabrati namještaja za jednu oveću kuću, reče mu ovaj:

— Dragi gospodine! Samo ste pet dana zakasnilo! Da ste došli prije, dobili bi najljepši „meuble“ što ga možda ne bi imao niko u Carigradu.

— E, šta ćete, — odvrati Muris — a za koliko je soba bio?

— Za šest soba, osmi boudoir — a, i banje?

— A ko ga je kupio, — možda bi ga mogao vidjeti? Pa ako mi se sviđa, naručite i meni.

Jedna gospogja i gospogjica, možda ste poznavali odvjetnika Sarijana.

— Sabina!.. izusti otegnuto Muris i smete se.

— Ako poznajete gospogju možete pogledati...

Muris nije ništa odgovorio. Nakon duge šutnje, ponudi trgovac Murisbega, da mu on odabere namještaj i sastavi iz svoga skladišta i smjesti mu ga kod kuće, pa ako ne bude zadovoljan, ne treba ga kupiti. Muris pristane i ugovori, da će se tjtra sastati, da ga odvede kući, za tim se oprosti s trgovcem i ode u ured.

Koliko se je god Muris trsio, da ne misli na Sabinu, nije se mogao oteti onim lijepim očima, orošenim suzama male djevojke, koja je prije šest godina pred njim stajala. On nije mislio na Sabinu u sadašnjosti, on je bježao od nje, da je ne sretne gdje na putu, ali ona Sabina, koja mu je nekad tako iskreno o ljubavi govorila, lebdila kao zvijezda tamo daleko među gustim oblacima na obzoru njegove prošlosti... On nije mislio na onu Sabinu, koju je vidio pred tri godine u Parizu, — ona Sabina, ona mala nestašna Sabina javljala se kao prikaza, kao lijepa sirena iz valova uzburkana srca. A ona možda još misli o njemu i neznajući, da on hoće pod silu, da je odbaci od sebe. Ona ga možda ljubi, ali on pripada drugoj, koja takogjer ima pravo na njegovu ljubav. Uklanajući se od nje, on je vidi, slučaj za slučajem oživljuje uspomene na Sabinu . . .

„Kakva je sada“? zapita se Muris, sjedeći u uredu za stolom i crtajući na komadiću papira nekakve crte bez značenja, bez simetrije, a ona mala Sabina pojavila se opet pred njim! On ju je vidio na ulici, pred školom, kako mu trči u susret, za tim na stanici, kad je odlazio u Pariz i najposlje u Parizu!.. Uvijek mila i prostodušna, uvijek lijepa i dražesna sa osmjehom na usnama, koji je odavao: kako joj je malo stalo do čitavog svijeta, osim njezina Murisa...

A ta Sabina možda je i sada onako lijepa i dražesna — možda ga još i danas ljubi!..

Iza te misli došla Murisu na pamet Fadila. Ništa nema više za njega — on se mora što prije vjenčati da s tim prekine i omogući susret sa svojom prvom ljubavi. A da li će moći to izvršiti, da li će moći njegovo srce u budućnosti ostati — i pored Sabine — samo njegove žene? Sumnjao je. On je već jednom pokušao i nije mogao izdržati Muris je mislio i na ženidbu, ali mu sve izgledalo previše brzo. Bio je dvadeset dana uz svoju zaručnicu, razgovarao s njome i nije se mogao oteti uspomenu na Sabinu. A to je opazila i Fadila. Vidila je da mu nešto fali, ali ga njezina prevelika ljubav ispričavala i nije ni jednog časa — nakon dvije godine sretne ljubavi — mogla posumnjati, da u srcu njezina Murisa živi uspomena na i jednu ženu, osim što je ona — nije mislila, da u isti čas, dok mu ona pripovjeda o budućim danima njihova bračnoga života, rasvijetljuje moćni Amor svojom zubljom jednu utrnulu ljubav. Na koncu nije mogao više Muris izdržati prisutnost svoje zaručnice, koja mu je još više podržavala misao na Sabinu, koja ga jednom i upita o onoj nepoznatoj ženi, o kojoj ga je Nusret pitao. — Ni tada nije Muris dao pravog odgovora. — Zatajio je svojoj vjerenici, da se ta djevojka sada nalazi u Carigradu, jer se je bojao. Čega? Nije znao. Rekao toliko da ne zna, gdje se sada nalazi...

O svemu Muris razmišljao, a Sabina mu postajala bliža i bliža....

Došao u Carigrad, da nastupi službu. Bilo mu neobično u zatvorenoj sobi. Muris se odvikao od kancelarijskog života kroz ovo pet mjeseci, pa mu se nije dalo raditi. Nešto ga okupilo svega. Što je on htio više, da prozre u tajne samoga sebe, tim se je sam sebi zagonetnijim činio. Za što on ne bi mogao prekinuti sa prošlosti! Još samo kratko vrijeme i to će samo po sebi doći...

Počeo nešto drugo. Razmišljao o kući, koju bijaše uzeo u najam. Kuća je lijepa, istom sazidana, s lijepom baščom. Ali je treba urediti! Namještaj će trebati kupiti, a za to će trebati preko deset hiljada franaka. A Muris nije imao toliko novaca. Trebala je pozajmiti ili pisati bratu, da mu pošalje. Hamdibeg će se ljutiti, dokazivaće, kako mnogo troši it.d. ali će ipak poslati, koliko ushtije.

Onda će se ženiti...

Fadila će donijeti i gotovih novaca, dobiti će stalnu rentu u vrijednosnim papirima, pak će onda moći izlaziti na kraj. Fadila nije tako raskošna pa neće trebati na nju gotovo ništa izdavati, jer će ona sve sa sobom donijeti. A povrh toga dobiće jednu lijepu kuću za stanovanje; a možda i ovu istu, koju mu je Munir paša sada iznajmio. Tako je nešto čuo... neko mu je o tom nešto natuknuo...

Pri tom se Muris sjetio opet današnjeg slučaja s trgovcem, u kojeg je gledao namještaj za ovu kuću.

...I opet uskrsla Sabina pred Murisom!..

Srce mu počelo neobično kucati i on se nije mogao svladati nikakvim razumnim razlogom...

Odlučio je posjetiti kod kuće.

Isti dan nije mogao, pošto je bilo kasno, sutra takogjer, jer je trgovac došao gledati kuću, da mu odabere namještaj.

Treći dan bila je nedjelja. Cijelo vrijeme mislio Muris o toj posjeti, kakav će dojam na nj učiniti Sabina nakon tri godine. Hoće li ga rado primiti i hoće li ga prikoriti, što je izbjegava, hoće li mu išta reći: za što ga je tražila...

Muris ustao dosta rano. Osvanuo kišoviti septembarški dan. Kiša je sitno padala i od noćas zablatala carigradske sokake.

Kad se je umio i počeošljao, stao zadovoljan pred ogledalo i vezao kravatu. Danas je osobito pazio i na svaku sitnicu. Obukao crno odijelo, da bude svečaniji, ali kad je htio poći, predomislio se. Skinuo se opet i ponovo obukao obično odijelo od finog engleskog štofa, uzeo štap, pogledao ima li posjetnica i kad je sve bilo u redu, obuče kaput i izađe na ulicu.

Išao je brzo.

Kad je bio red stanom udovice odvjetnika Sarijana, zaustavi se i pogleda oko sebe, za tim baci pogled na prozore. Nikoga... Pogleda sat. Deset sati i nekoliko minuta...

Pozvoni.

XV.

U raskošno uregenu condoir-u sjedila je Sabina, ispružena slobodno na mekanoj kanapi, gledajući besćutno kroz prozor, kako vani kiša pada. Bila je ljutita. Još od jučer, kad joj je krojačica donijela odijela, razljutila se, i nije je moglo ništa razveseliti. Odijelo joj nije bilo po volji. Još jedna stvar je razljutila Sabinu, kad joj je poručila kontesa de Brindizi, da nije mogla za nju dobiti poziva za ples kod francuskog poslanika. Ona je htjela na svaki način da bude na tom plesu, koji će biti koncem oktobra i o kojem se u svim višim krugovima govorilo. Radi toga je Sabina i naredila elegantnu opravu, koju je donijela posljedna moda iz Pariza, da se ne zastidi među tolikom aristokracijom, koja će biti na tome plesu. Nu najviše što je vuklo Sabinu, bijaše Muris... Kontesa Brindizi pokazala joj listu pozvanih, među kojima bijaše i Murisbeg i Nešetbeg iz ministarstva izvanjih poslova.

A sad je sve propalo! Ona ne može doći na taj ples i ako je bogata, pošto nije plemkinja. To je uvrijedilo ponosnu djevojku još više, da je kao luda vikala i grdila to društvo, gdje će se iskupiti kojekakve babe i nakaze, koje ulaze pod grofovskim ili barunskim imenom.

A njoj nema mjesta...

Ljutito griskala mlada djevojka sad gornju, sad donju usnicu svojim bijelim bisernim zubima i besćutno gledala kroz prozor, kako kiša pada. U duši joj se ragjale teške i sumorne uspomene. Sjećala se redom svega; čitave svoje mladosti. Bolilo je u duši, da je tako prosto odbijena. Ostavio je Muris, a da joj nije ni jednom riječi rekao uzrok. Ona ga je tražila, a on joj se uklonio. Obećao doći, nu nije došao!... A sad ga više i ne vija... Nigdje!...

Gdje su ona obećanja, gdje žarka ona ljubav, koja ih je spajala u mladim danima?! Gdje? Pariz! Pariz!... Sabina pomislila na Pariz... otrovao je njegovo srce, a ljubav otrprhla, da se ne valja po kaljuži zablacenih ulica i po prašini noćnih salona...

Ah srce!.. Za što ga toliko ljubiš, kad te je odbacio i uništio!... Za što ga ne prezreš?!..

Ne! To ne smije biti... Ljubav se mora zadovoljiti, uvrijegjeno srce sve će pregaziti, a on... on!..

Sabina ustane i pogje prozoru. Neko pokuca na njezina vrata. Ona se nije ni makla, ni pogledala. Prigje prozoru i nasloni čelo na staklo od prozora.

Vrata se polagano otvore. Unigje sluškinja i prigje polagano svojoj gospodarici.

Sabina se trže. Sobarica joj uruči posjetnicu na kojoj je Sabina pročitala: Murisbeg Jahjapašić...

Čitavam tijelom progje joj lagana struja, kao da je elektrizovana. Licem joj se preli najprvo neobično rumenilo, oči blisnuše nekim čudnim žarom; i čas iza toga pobljedi u licu i prigje od prozora ogledalu. Poravna kosu na brzu ruku, okrene se pred ogledalom i naredi sobarici, da pusti gospodina unutra.

Sabina se nije mogla ni snaći od začugjenja, a Muris bijaše već na vratima. Sabina se pribere, uozbilji se i pogje mu u susret.

Pred Murisom nije više stajala ona nestašna Sabina, koju je prije tri godine vidio posljednji put. Elegantna dama u svojoj ljepoti i raskoši lagodna života, u mirisu parfima i šuštanju svile, polunaglih grudi, koje su se kao uzburkano more dizale, stajala je nekadanja nestašna Sabina pred zapanjenim mladicom. Muris nije znao, šta će joj reći, nije znao kako će osloviti nekadašnju vladaricu i ljubeznicu svoga srca.

Čas su oboje šutili i gledali jedno drugo, dok se Muris nije sjetio, da se ispriča:

— Ako nije u nevrjeme moja posjeta?...

— Gospodin Murisbeg!... Ipak ste se udostojali, da vas bar ovom prilikom vidim !... Izvolite sjesti!..

Murisbeg sjedne na ponugjeno mjesto, a Sabina uzme stolicu naprama njemu.

— Kako je dugo Sabina — oprostite — gospodjica Sabina već u Carigradu?

— O, nije nužno Murisbeg, da se razbacujemo riječima! Mi smo nekad...

Sabina ne doreče.

— Hvala na povjerenju ! Dakle vi ste već odavno u Carigradu?

— Kad ste bili u Bosni, onda sam se povratila s majkom sa imanja, gdje sam u tišini ladanjskog života sanjala tiho... sretno...

— Sada ćete sigurno posve ostati ovdje?

— Da... odgovori Sabina i pogleda Murisa dugim pogledom, punim čežnje jedne zaljubljene djevojke.

— A gospogja majka? upita Muris, bojeći se da ne zapane u šutnju, iz koje bi se teško mogao izvući Bojao se, da se ne oda.

— Ona uvijek zdravo. Pitala je za vas nekoliko puta, da li vas vija...

— Kako je dobra!.. Hvala joj na brizi.

Neka opet običajna šutnja. Osjećali su oboje, da im ponestaje riječi. Najvolili bi ušutiti i gledati jedno drugo, prepustivši srcima, da se razgovaraju. Nu ni Muris ni Sabina nijesu htjeli, da ožive uspomene prve ljubavi. Oboje se osjećalo previše ponosnim, a da prvo počne.

Sabinino srce neobično kucalo. U duši joj za čas uskrslu oni ljepši dani mladosti, kad ga je slobodno zvala Murisom i kad nije s njim ovako ukočeno razgovarala, držeći se propisanih formula društvene etikete.

A zašto je Muris ovaki? Za što se je toliko promijenio ! Šta bi moglo značiti, ako smo nekad nekog zvali slobodno dragim i milim, ako nam je i danas drag i mio, da to ne učinimo poslije godinu dvije... Ako se nije ništa dogodilo, ako na to imamo neko pravo iz prošlosti? Ako je on bio Sabinin, a koje

ljubio, a nije došlo među njima do prekida, po kojem pravu, da Muris prelazi preko toga, ostajući u najužim granicama društvenih pravila... To je povreda taštine, povreda srca... Sabina se počela ljutiti. Pred sobom je gledala Murisa kao čovjeka, koji je izaziva, koji vrijegja njezine najtanje osjećaje, a ne kao u prvi čas ushićenja. Njezin pogled dobivao jači izraz; gubio mekoću, nestajalo u njemu onoga tračka toploga i miloga...

Počela drhtati od uzrujanosti. Htjela je to reći Murisu, nu ustezala se. Očitovala bi se. Pokazala bi mu, da ga ljubi, a ona to ne će.

Muris je to opazio. Nije se mogla Sabina pretvariti, kao što je Muris učinio. On je opazio, kako se Sabina mijenja u licu. Naslućivao je, kakav oganj bukti u srcu mlade djevojke.

Ustao na noge i zamolio Sabinu, da ga ispriča gospodji majci, što je ne može ovom prilikom pozdraviti, nego da će to učiniti prvom prilikom, ako mu dozvoli, da je smije još koji put posjetiti.

Sabina se trgla.

— Kako? Murisbeg već odlazi!...

— Vi ste nerasploženi Sabina..

— Murisbeg je opazio?

— Da, Sabina...

— Iznenadili ste me... Nijesam vam se nadala, nijesam mislila, da ćete dćići... Mislila sam, da se više ne ćemo viditi.

— Ja sam kasno doznao, da ste došli — ispriča se Muris, gledajući kako se Sabina sve više uzrujava.

— Nemojte! Oprostite! Poštedite me gospodine od daljnih razočaranja...

— Sabina!... Vi me objegjujete!...

— Gospodine, vi me ponizujete... Oprostite...

— Vi ste uzrujani... dozvolite da odem...

— Ne Murisbeže!.. Ostanite! Ja vam hoću da rekнем sve... sve... Pa onda... onda možete...

— Nemojte Sabina.. Ne uzrujavajte se. Ja sam kriv, oprostite.

— Ne, Murisbeže, ja hoću da budem na čistu ! Ja sam do danas živila od prošlosti, a od danas zavisi od vaše odluke.

— Sabina, zar nije ono prošlo, što nas je nekad sretnim činilo, zar ljubav nije prestala?..

— Nije u mome srcu... Ja ljubim Murise...

— Sabina...

— Murise...

Čas su gledali jedno drugom u oči, kao da hoće da ispitaju istinitost njihove izjave. Za tim Muris prigje Sabini i uzme je za ruku. Sabina je sva drhtala-Muris je lagano privuče k sebi, a Sabina mu pane na grudi i prošapta:

— Murise, ja sam vjerovala u svoje srce..

U jedan sat poslije podne oprostio se Muris i otišao. Sabina ostala sama.

Više se nije ljutila niti na krojačicu, niti je mislila o plesu kod francuskog poslanika. Bila je vesela i sretna, kao za onih dana, kad ga je pred školom čekala, kad će se pojaviti na vratima. Muris je bio kod nje. Ona mu je sve rekla i to u posljedni čas, kad je mislila, da ga je izgubila za sva vremena. Ona nije tražila od njega, da on reče njojzi, da je ljubi — to joj nije bilo nužno, nije tražila, jer je čula kako kuca njegovo srce... Osjetila je ona svu vlast i moć ljubavi u poljubcu, koji je skinuo veo s njihove prošlosti...

Sabina ga nije pitala ni za uzrok, za što nije došao odmah, — ta njojzi je bilo dosta da je on sada tu i da se smije nadati...

Sva radosna otrčala majci u drugu sobu i izručila pozdrav od Murisa. Majka je pogledala i primjetila odmah kako je Sabina neobično vesela. Nije joj ništa rekla, jer je znala, da je Sabina nekad Murisa ljubila, pak joj bilo milo, da je vesela.

„Sigurno je Murisbeg obećao *ti* isposlovati poziv za ples kod francuskog poslanika?“ upita je Eliza znajući da je Murisbegov upliv bio velik u francuskim krugovima.

— On je pozvan, to sam vidila, ali mu nijesam govorila. Drugom prilikom. A moram otići, da pokažem kontesi, kako mogu i ja doći u te plemićke dvorove, a hoću joj pokazati da imam i ja odijela i toaleta, kao i ona...

Sabina ostavila opet majčinu sobu i vratila se u boudoir. Sjela za stol i počela pisati Murisbegu, da joj pribavi poziv za taj toliko razvikani ples kod francuskog poslanika.

Kad je svršila pismo, odustane od te zamisli i odluči sama prvom prilikom reći Murisu da joj pribavi poziv.

Deset dana iza toga rekao joj Muris, da joj je ime uneseno u listu pozvanih, te da će dobiti poziv, čim se odredi točno, kad će biti taj tako razvikani ples kod francuskog poslanika.

XVI.

Muris je bio potpuno pod uplivom Sabine. Ona ga nije ni časa pušćala. Jedan dan pokazala mu svoje sobe, kako ih je uredila, drugi dan odijela i ostalo ; jednom išla i k njemu, da vidi kako se njegov stan ureguje... Muris se čudio ukusu Sabine. Kako u stanu tako i u odijelu bijaše Sabina nenatkriljiva. U njezinim sobama činilo mu se, kao u nekom drugom svijetu. A kad mu je pokazala odijelo, koje je dobila izravno iz Pariza za ples, ostao je zapanjen i vjerovao, da ne će ni jedna biti kao Sabina...

U njegovu stanu primjetila mu, da naredi neke izmjene, što je on odmah i učinio. Jednom je pratio i u kazalište, ali se odmah pokajao, kad je vidio Refikbega. Znao je da će se znati... Pa šta je to!..

Ništa! Ali kad ta Sabina ne bi bila od prije poznata Refikbegu. Ni Fadila ne bi to uzela za zlo. Ta to društvo i njegove prilike iziskuju. Iz kazališta otpratio je kući. Tad je hladilo, snijeg lepršao...

Muris je išao uz Sabinu ruku pod ruku i osjećao toplinu njezine ruke, gledao kako se nadimlju bujne grudi mlade djevojke, kako srce uzbudjeno kuca. Lampe su sumnjivo žmirkale, snijeg po malo lepršao...

Oboje su šutili i išli niz ulicu Sabininoj kući. Muris je mislio o sebi. Čudio se sam sebi, šta se s njim dogagja, a da sve to biva samo od sebe bez njegove volje. Doduše on nije mogao ostati ravnodušan pred Sabinom, jer je ona sinula pred njim u sto puta ljepšoj slici, nego što je on i zamišljao. Da je Muris upoznao Sabinu, danas ne bi zamjetio njezine ljepote, ali ljubav? koja ih je nekada tako usko vezala, približavala ih ponovo jedno drugom. A Sabina je odnijela jedan dio njegova srca. Ona ima na nj' pravo, a on ga može kome hoće dati, založiti.

Idući tako šutke uz Sabinu, sjetio se Fadile. Sjetio se svojih obveza i bilo mu neugodno... Za što mora tako biti? Za što je Sabina došla kasno? Pa još tako kasno, kad je i Nusret bio u nju zaljubljen!... Kako će to svršiti... mislio dalje Murisbeg, sumnjajući i sam, da će to dobro svršiti. On je znao koliko ga Fadila ljubi — on je vjerovao u Sabininu ljubav pak se i bojao... Nadao se oluji, koja će raskidati srca i pokidati cvijeće ljubavi...

Ostaće pustinja, kroz koju će duhati vjetrovi kakanja i razočaranja...

Ostaviti ni jedne nije mogao. I za Sabinu i za Fadilu nalazio je Muris mjesta u svome srcu, jer njegovo srce bijaše neizmjereno... On je obe ljubio, ali opet svaku nekom posebnom ljubavi...

Snijeg je počeo krupnije padati. Sabina se primakla bliže uz Murisa i počela mu govoriti:

— Kako je Murise lijepo ovako... Nikoga na ulici osim nas!... Kako lijepo snijeg pada! Isto kao i ne kada, kad smo išli zajedno na selo u onim običnim kolima...

— Lijepo je to Sabina, ali onda je još ljepše bilo...

— Kako?... upita Sabina.

— Pa bili smo slobodniji — bili smo djeca, bili smo na selu.

— A danas?! začugjeno će Sabina, zaustavivši se pred svojom kućom — i danas smo slobodni, — još slobodniji nego onda! A grad je lako zamijeniti selom.

— Ti misliš Sabina?

— Ako samo hoćeš, otićemo na selo nekoliko dana, da vidimo Eden naše mladosti...

— Možemo... reče Muris ravnodušno, pružajući Sabinu ruku: — a sad dozvoli!...

— Da se svratimo k meni na čaj...

Muris je razmišljao.

— Ideš?

— Kako hoćeš... Idemo...

Vratar im otvori vrata i njih dvoje ugju u kuću.

Snijeg je vani padao, a gusta tama i magla zavijala Carigrad. Plinske lampe sumnjivo žmirkale, čuo se lavež pasa i tajinstveni odjeci zvona sa obližnje sahatkule...

Za Murisem i Sabinom išao Refikbeg. Vidio ih večeras zajedno i bilo mu čudnovato. Nije mu bilo ni mrsko jer bi se s tim samo osvetio Fadili, što ga je odbila. Refikbeg je znao za Murisovu ljubav sa Sabinom još iz liceja, ali nije mislio, da bi Sabina još i sada mogla misliti na Murisa, pogotovo, kad se on kroz mjesec-dva ženi. Pa ta lijepa i bogata Ermenka zar nije mogla naći nekog takogjer bogata, da se uda?! Ta šta će joj Muris, koji živi samo od svoje neznatne plaće, i koji će je sutra ostaviti, oženivši se s bogatom kćeri Afendakizade Rifatbega!..

No jedna stvar ipak je bila Refikbegu zagonetna. Ako Muris nije bogat od kuće, odakle da uzimlje tako skupe stanove pod kiriju, odakle da nabavi namještaj od petnaest hiljada franaka, kako mu Samibey prije dva dana reče... Odakle kola, automobili, odakle onaj sav raskoš i sjaj!... Zar može sve to nabaviti samo plemićko porijeklo!..

Muris je pozvan na ples kod francuskog poslanika, Murisa zovu ermenski patrijarh i grčki vlastelini na sijela, Muris šeta s austrijskim konzulom... Njega brani perzijski poslanik; — on je u dobrim vezama sa svim vigjenim ličnostima u Carigradu!...

Muris je pristaša mladoturaka, a često se vigja u društvu i najljućih protivnika njihovih...

Muris js rasturao onu zloglasnu brošuru u Carigradu i nije mu se ništa dogodilo, Muris je činovnik, diplomata, kavalir i ugledan, kojeg čeka krasna budućnost...

Tako je mislio Refikbeg, idući za njima iz kazališta. Nije mu zavidio. Nije bio ni ljubomorani radi Sabine, premda ju je gledao u kazalištu požudnim okom, ne znajući ni koja je. Kad se je Muris pojavio u loži, prepoznao Sabinu...

...I nije požalio! Bilo mu drago, da će moći u zgodnoj prilici dobaciti Samibey-u ili Nusretu... Moći će se osvetiti Fadili, što ga je ponizila...

Kad je Muris ušao sa Sabinom u njezin stan, Refikbey skrenuo poprijeko u sokak, a odatlen u bečku kavanu.

Tamo je bilo živo. Našao svoje redovito društvo gdje igra; megju njima i Nusreta i Samibeya.

Sami igrao partiju s Kemalbeyom Serverzade, sinom jednog velikog doglavnika u Jildizu, a Nusret sjedio s nekakvim strancem i jednom damom.

Refik sjeo posebno.

— Svaku večer kasno!.. predbaci mu Kemalbeg, kad je svršio „prvu ruku" — sigurno u lovu...

— Pa sad je zgodno vrijeme... snijeg pada, pa se uspješno lovi — odvrati Refikbey, cinički gledajući sad Samibeya, sad Nusreta, kao da ih je htio izazvati.

— Nijesam ni opazio, da si ovdje... našali se Sami, da nijesi progovorio.

— Bon soir Nusret!. ujedljivo će Refik Nusretu, zar ti nijesi večeras u kazalištu? Rijedak slučaj...

— Ostadoh s jednim prijateljem... A šta se davalo?

— Pa nije hrgjav komad bio, ali šteta da nijesam sve vidio. Došao sam i ja kasno! Vidio sam i Murisbeya...

— Tako! onda je sigurno bio lijep komad, ako se ne varam nešto od Meeterlinka...

— Meni se svigjaju njegovi komadi, primjeti gospogja do Nusreta — on je nedostiživ u traženju efekata...

Nusret počeo razgovor s gospogjom do njega. Sami nastavio igrati s Kemalom. Refikbeyu nije uspelo da nešto reče više o Murisu, a nije se ni ustručavao..

Karte su padale na zeleni stol i nanosile velike svote novaca sad jednom sad drugom igraču, a ziatni dukati zvekećali...

Refikbey je šutio i mislio, na koji način da pribavi sebi zadovoljštinu i svojoj nadutoj taštini, kad mu se je pružila ovaka zgodna prilika.

XVII.

Velika gvozdena vrata francuskog poslaništva bijahu otvorena i s ulice si vidio rasvijetlene prozore u onim sobama, gdje je stanovao poslanik Pred vratima stajalo mnoštvo kočija i automobila, na kojima su sjedili u crnini kočijaši i šoferi, razgovarajući megjusobno. Nekoja su kola ulazila i u avliju, nekoja išla u obližnje ulice, da ne zaprijete slobodan prolaz.

Bilo je okolo devet sati, kad je Sabina s Murisom u svome automobilu dojurila pred vrata. Nu kako nije bilo zgodna mjesta, da izagju, kavaz dade znak šoferu, da ugje u avliju. Kiša je padala kao iz kabla, pak je Sabina morala polako izaći, da ne smokri i ne zakalja haljinu. Muris joj pomogne pri izlaženju, podavši joj ruku i zaklonuvši je svojim kišobranom. Brzo preglu preko lijepo pokaldrmljene avlije i unigju u hodnik.

Tu se pokloni Sabini udvorno prvi tajnik francuskog poslanstva conte da la Valette i pruži Murisu ruku.

— Vrlo hrgjavo vrijeme... primjeti Muris.

— „Na kojem se da vrlo ugodno zabavljati, nadoveza conte, okrenuvši se Sabini. Muris je predstavi:

— Moja prijateljica : Sabina Sarijan.

Sabina pruži ruku, koju conte de la Valette nježno poljubi. Za tim ih povede uz basamake. U prvom spratu, kako se gori izagje, bila je uregjena garderoba i to na desno za ženske a lijevo za gospodu.

Murisbeg je pomagao Sabini svući ogrtač i odložiti nepotrebno, a conte Murisu pridržao kaput i uzeo mu kišobran.

Sabina je stajala pred Murisom i conte de la Valette-om u bijeloj svilenoj plesnoj toaleti, držeći lepezu u ruci, na kojoj su se svijetlili dragi kamenovi.

Conte de la Valette stajao je udivljen pred Sabininom ljepotom i mjesto, da ih ostavi i vrati se na svoje mjesto, ponudi Murisu, da ih odmah uvede u salu i predstavi ženi francuskog poslanika, koja će biti pokroviteljica večeranjeg plesa.

— Grofica se vrlo interesirala — napomene conte Murisu — kad ste bili kod nje i naredila mi, da joj predstavim Vašu prijateljicu.

— Osobito mi je milo — odgovori Muris, šapnuvši pri tom Sabini nešto u uho.

Bili su pred vratima velike plesne sale. Conte odgrme teške zavjese, koje su dijelile unutrašnjost dvorane od predsoblja i Sabina stupi unutra, a za njom Muris i de la Valette.

Grofica de Chambine stajala je s nećakinjom austro-ugarskog poslanika Adom, jedinom kćerkom bogatog poljskog plemića Jana Sisolskog. Kad je conte de la Valette prišao k njima, da predstavi Sabininu, prestanu razgovarati i pogledaju obe u Sabinu i Murisa.

Ada primjeti grofici tiho: Kako je divna!...

Grofica prigje ljubezno Sabini:

— Veseli me da vas vidim! Vi ste kćerka po kojnog odvjetnika gospodina Sarijana, kojeg je i moj muž u velike cijenio. On se je sjetio vašeg oca, kad je vidio vaše ime u listi pozvanih !

Zatim prigje Murisu i pruži mu ruku:

— Murisbey je dobro?

— Zahvaljujem milostiva grofice na dobroti, koju ste mi iskazali.

— Jeste li zaboravili na Pariz?

— Ne može se na Pariz zaboraviti, ko je samo jednom u njemu bio,

— Da vas upoznam s mojom prijateljicom, mladom groficom Adom.

— Vrlo će mi milo biti — odgovori Muris.

Grofica de Chambine privede Adu i predstavi je Murisu i Sabini. Za tim dadne znak conte de la Valette-u da ih ostavi.

Čas-dva ostali su još skupa, a onda Muris, Sabina i mlada grofica Ada otišli u vrh sale, da odatlen gledaju pridošle goste.

U plesnoj dvorani najviše se vidilo dama. Gospoda bijahu većinom u pokrajnim sobama, jer u sali nije mogao niko pušiti.

U prvoj sobi na desno razgovarao francuski poslanik s nekolicinom konzula i diplomata o predstojećoj promjeni francuskog kabineta i izboru predsjednika republike.

Na protivnoj strani u takozvanoj „bijeloj sobi“ sjedio Ekrembey, turski poslanik na ruskom dvoru, koji se je sada nalazio na dopustu i razgovarao s ruskim poslanikom. Razgovor se kretao oko ruskih muslimana.

Poslanik je govorio: kako ruska vlada ozbiljno računa, da će muslimani u Rusiji postati jak faktor u državi, te će im podijeliti sva prava, koja im pripadaju, kao državljanima. Ekrembey mu spočitovao, da je to kasno uvidila ruska vlada i da je do sada uvijek izrabljivala i ugnjetavala muslimane u Rusiji. Rusija je popustila tek u posljednje vrijeme, kad je uvidila, da će se i bez njezine pomoći muslimani podignuti.

— Dobro i to Ekrembey... Recimo da je naša vlada drugačije postupala s muslimanima, nego što s drugim, pa su se oni ipak digli... A šta je uzrok u Turskoj, da se ni jedan narod ne diže?

— Kako to ekselencijo!

— Ne mislim na pojedinca, nego na slojeve naroda, na masu.

— O ne ekselencijo, to je svagdje... U nas toga nema. Svi narodi pod Turskom slobodniji su od samih Turaka!.. Svi se dižu, jer ih podupiru pojedine evropske države... Turski narod to trpi — vlada ne smije...

— Zašto?

— Jer je vezana sa hiljadama ugovora, pa je sav naš napredak povezan za kobne paragrafe, koje je stvorila volja Evrope...

— Ali će i to vjerujte Ekrembey morati jednom popucati...

— Ali sigurno na štetu Turske...

Ruski poslanik slegao ramenima i ponudio cigaretu Ekrembeyu. Dugo su šutili, dok nije ruski poslanik zapitao Ekrembey-a, kada će u Petrograd.

— Možda već za koji dan.

— Onda će se sigurno Ekrembey navratiti malo k meni, kako bi vam mogao opširnije o jednoj stvari pripovijedati.

Ekrembey mu obeća, da će se za sigurno navratiti i rastanu se, Ekrembey ode u plesnu dvoranu.

U svim skoro pokrajnim sobama razgovarali poslanici i diplomate među sobom o ovoj ili onoj državnoj potrebi, koje su ih više zanimale nego ples, koji je bio već otpočeo u dvorani, odaklen su dopirali ugodni akordi muzike.

Ples je otvorio talijanski poslanik s groficom de Chambine.

Murisbeg je plesao prvi valcer s mladom groficom Adom, a Sabina s conte de la Valetteom. Muris je plesao pred Sabinom, razgovarajući polako. Grofica Ada pitala Murisbeya o Sabini i hvalila njezinu ljepotu i dražest, misleći, da je Murisbeyova zaručnica.

Muris je odgovarao na upite Ade, vodeći je lagano u taktičnom tempu okolo dvorane i ne obazirući se na Sabinu, koja ga je požudno okom pratila.

Plesači se izmijenili. Muris se povukao iz dvorane, da s kraja pogleda ples, od kojeg se čulo samo šuštanje svile i lagano tapkanje cipela po lakiranom podu dvorane.

Sabina je plesala s baronom Alfredom von Arnoldsteinom, višim činovnikom njemačkog poslanstva. Oči su joj letile dvoranom tamo i amo, kao da nešto traži, nešto, čega joj je istom ispred očiju nestalo.

Muris je motrio Sabinu onako iz daljega, kako pleše sva u sjaju i raskoši mladosti, okružena aristokracijom najvećih krugova diplomatskog svijeta. Sad mu se činila ljepšom nego ikada do sada. Savršeni oblici tijela, koje je jako istakla uska plesna haljina, bujne grudi i labugji vrat budili su nekakvo pritajeno čuvstvo u dubini Murisova srca. Osjećao je naprama toj djevojci ne baš ono čuvstvo prave i čiste ljubavi, nego nešto drugo, što je tražilo one zažarene usne i one uzburkane grudi, što je tražilo u Sabini samo ženu...

On to nije osjećao, kad je sam s njom sjedio kod kuće, nije osjećao ni onu večer, kad ju je pratio iz kazališta, niti večeras, kad se je s njom vozio u automobilu.

Nego sad istom nenadano ga obuzelo to čuvstvo. Osjećao je potpunu sreću n svojoj duši pri pomisli, da ta djevojka pripada njemu samom — da samo njega ljubi!

Mugjutim došla je k njemu i Sabina s baronom Alfredom.

— Evo nas Murisbey k Vama — reče Alfred, pozdravljajući se s Murisom.

— Ja sam se izmakao čas iz dvorane, da uživam sa strane.

— Conte de la Valette pozvao nas je Murise u buffet — reče Sabina, gledajući oštro u Murisa.

Muris je razumio. Sabina pruži ruku baronu Alfredu i ode s Murisom na desno.

Sobe, kroz koje su prošli, bile su prazne. Sabina je išla naprijed, a Muris za njom.

— Kuda ćemo Sabina? upita Muris, kad su već prošli kroz sedam-osam soba.

— Tražimo Adu; ona mi je rekla da će biti tamo. Ona je tamo sama s conte de la Valette, pa sam i ja pomislila na nas.

— Da budemo sami?... upita Muris iznenagjeno — zar tebi ne godi ovaj svijet!... Ta tvoja je želja bila da dogjemo na ovaj ples.

— Ali s tobom... Znaš, Murise, meni je mrzak sav taj svijet, a ti plešeš s drugom...

— Sabina! Ti mi zamjeravaš...

— Murise! — presiječe ga Sabina — ja ne mogu dozvoliti, ja se bojim da tvoje srce...

Zastanu u jednoj sobi skoro na kraju prostranog stana grofa de Chambine.

— Ali Sabina...

— Sjedi MuriseL. Tamo megju prozore... Ovdje do mene... Ja drhćem...

Muris sjedne do Sabine na mekanu kanapu.

— Tebi je studeno. Lako si obučena...

— Tako do mene... Sad mi je toplo, sad sam sretna...

Muris je požudno gledao bujne grudi i usplamtjele obraze Sabinine, a u srcu ragjalo se ponovo čuvstvo nedozvoljene želje za Sabininim grudima i labugjim vratom.

I objumio je rukom ispod prsa, a ona mu se nježno pustila, kao dijete, kad zaspe u majčinu krilu...

Kroz otvorene sobe dopirali su zvuci glazbe. U dvorani se plesao posljednji valčik prije odmora. Bilo je vrlo malo parova, jer tu ne bijaše gospode, koji su došli samo radi plesa. Razgovor i sastanak bijahu glavna svrha ovih plesova, na kojima se raspravljala i najozbiljnija pitanja.

A tu se je i moglo raspravljati, jer ljudi koji se bijahu sakupili tu, zastupali su čitav svijet — i sve države na svijetu.

TadANJI francuski poslanik grof de Chambine i ako ne bijaše čovjek od društva, ipak je rado razgovarao večeras sa svojim gustima. Nu od svih najviše mu bio na oku Ekrembey, ali nije imao zgodne prilike, da na samu govori s njim.

Drugi, ko mu je upao u oči bio je Nešet i Muris. Prvi radi položaja njegova oca i radi njegovih rodbinskih veza, a drugi radi njegove slobode i otvorenosti.

Doduše grof de Chambine je cijeniO više Murisbega nego Nešeta, jer je Muris bio ustrajniji i odvažniji u jednom pothvatu. Za to je i tražio Murisa, da s njim govori, ali kako ga nije nigdje vidio — Nešet ispao pred njega i on se onako na samu upustio s njim u razgovor:

— Mladi prijatelju! oslovi Nušeta poslanik, metnuvši mu ruku na rame — Nešetbey, recite mi kako sada ide vaša stvar?

— Ekselencijo, slabo... Ja više aktivno ne sudjelujem u ostvarenju mladoturske ideje.

— Malaksali ste; ili možda nemate povjerenja u me.

— O molim!... Nijesam mislio to! Sumnjam u mogućnost. Nemamo odziva u narodu.

— Onda prijatelju, ako to čekali, ostaćete vrlo daleko, jer narod ne može nikad pojmiti nešto veliko — njemu treba naturiti jednu ideju, a onda on je kadar da ju izvede. Narod je zdrav; treba istrijebiti samo ono što je trulo...

— A za to treba sila...

— Ne! Nije nužno. Treba samo jedan čovjek silne volje, i čelik karaktera...

— Francuska je prolila more narodne krvi, dok se je oslobodila,...

— I vi trebate. Iz krvi treba da procvate cvijeće slobode! Radite i vjerujte, da će dobro biti! Čitava će Evropa poduprijeti vaše djelo, jer će u vama viditi dostojna jamca za mir i poredak na Istoku.

— Ekselencijo, govorite li to vi u ime vaše vlade?

— Ja govorim kao čovjek, a uvjeren sam, da će i moja vlada poduprijeti vas u odlučnom času.

— Smijem li to saopćiti našem eksekutivnom odboru u Parizu?

— Posve slobodno prijatelju, jer će, to morati najposlije i samo po sebi doći.

Nešet je bio zadovoljan. On je bio sav sretan, da će moći svojim boljim prijateljima reći, kako i njihova stvar dozrijeva.

Dok je Nešet razgovarao s poslanikom, umoreni parovi šetali prostranom dvoranom i razgovarali. Nešet je tražio Murisa, jer je htio prvom njemu da saopći svoj razgovor s grofom de Chambine. Nešet je uzalud tražio. Razgovor bivao sve glasniji, u dvoranu se kupili i oni, koji nijesu plesali i razgovarali u grupama.

XVIII.

Mjesec dana prošlo je od plesa kod grofa de Chambine. Govorilo se mnogo kasnije o uspjehu i sjaju megju onima, koji su bili i koji nijesu bili pozvani. Nabrajale se sve poznate ličnosti, a megju njima bila i jedna nekima posve nepoznata, koja je bila predmet udivljenja svih dama; — spominjalo se ime Sabine Sarijan, koja se najedanput pojavila u višim krugovima. Uz Sabinino ime spominjalo se i Murisbeyovo, jer je svima upalo u oči njihovo nerazdruživo općenje i intimni razgovor. On ju je dopratio i otpratio, a conta de la Valette rekao je povjerljivo jednom svom prijatelju, da će to biti Murisbeyova buduća žena, jer kako mu je Ekrembey rekao bio je Muris već odregjen za poslanstvo u Petrograd, a Sabina je bogata baštinica...

Grofica nije nikom rekla, ko je uveo Sabinu u taj uski krug diplomatske elite, gdje je mnogima poziv bio uskraćen. To je ona obećala Murisbeyu i zaista održala obećanje.

I na taj način postala Sabina vigjena.

Kad je prolazila u automobilu carigradskim ulicama, skidali šešire pred njome poslanici i njihovi zastupnici, a ukočene aristokrate zaustavljali se i gledali za njom...

Nekad su vidili uza nju jednog mladoga činovnika iz izvanjeg ureda Visoke Porte i zavidili mu. A jednom prilikom vidili su Sabinu pred haridžije-nazaretom, kako čeka toga mladog činovnika.

Kad je podvornik donio Murisu njezinu kartu, on se začudio. Izašao i ugledao je pred uredom. Iznenadio se i prikorio je što to čini, ali mu ona odgovorila kratko i srdačno: dane može bez njega ni časa..

I iskrenost ove izjave potvrdile su njezine duboke oči i laki stisak ruke, kad je Muris sjedao do nje u automobil.

U isto vrijeme prošla su tuda jedna Murisu dobro poznata kola obitelji Afendakizade Rifatbega. Muris ih nije vidio. U njima se vozila Fadila od svoje rođakinje Sadije kući.

Ona je vidila čitav prizor i zazeblo je nešto u dubini srca. Klonula na mekano šilte i gledala, kako se pred njom u oblaku prašine odmiče automobil. Srce joj neobično živo kucalo. Teška sumnja obuzimala je, a tu joj povećalo i Murisovo nedolaženje već više od mjesec i po dana.

Kad su se zaustavila kola pred njihovim vratima, Fadila je jedva izašla i unišla u kuću. Bila je potištena, tužna...

Kako je Nusret već više dana poboljevao, pogje u bratovu sobu, da vidi, kako mu je danas. I ne skinuvši zara unigje Nusretu, zatekavši ga za stolom. Nusret je pogleda sažalno, opazivši uzrujanost sestrinu i neobično joj blijedilo na licu:

— Fada! — reče joj milo Nusret — kuda si to hodala?

— „Brate, nemoj tako! To mi je ime mrsko; zovi me ragje Fadila...“

— A za što? u čudu će Nusret, prišavši bliže i gledajući joj u lice.

— „Ne, Nusrete! Nemoj me pitati!..“

— Za što?!

— „Podsjeća me na sreću — izgubljenju!..“

— Murisbeya?.. Njega nema...“

— „Vidila sam ga danas“...“

Pak? Jesi li razgovarala? Sigurno je bio kod Saimbeyovih?

— Nije.

— „Nego“?

— Vidjeh ga pred „haridžije-nazaretom“ u automobilu s jednom...“

— „Ne znaš je!.., reče Nusret, osmjehnuvši se tužno“.

— A koja je Nusrete? Mora, da je divna! Ja sam je vidila.

— »To je... uzdahne Nusret.

— Koja Nusrete? priupita Fadila.

— ... Koju ja ljubim... izusti teško i sjedne na stolicu. Bijaše mu došao kašalj.

Fadila ga je začugjeno gledala; Nusret je kašljao i traio usne rupcem, gledajući besćutno preda se u vrške svojih papuča.

Fadila je mislila o Murisu i o onom pismu, koje je prije tri godine pisao Nusretu. Sjećala se svake riječi, što je Muris Nusretu pisao „o nepoznatoj djevojci, koju je on nekad poznavao u mladosti i koja se je izgubila u velikom svijetu“...“

I sad ta nepoznata djevojka došla je, da razori zlatne kule, što ih je njezina čista duša podigla u carstvu ljubavi; ta nepoznata djevojka otišla je u Murisovo srce i sjela na njezino mjesto.

Oh, kad bi njoj bilo dozvoljeno!.. Ali ne! Njoj bi se zamjerilo... Ne smije...“

A onoj je slobodno, da prati Murisa na svakom koraku i da ga čuva!..“

Nusret pogleda Fadilu:

— Ti si nešto rekla Fada?. Ponovi! Ja nijesam razumio. Mislio sam nešto drugo.

— „Ne Nusrete! Ja nijesam ništa rekla, tebi se je samo pričinilo...“

— Halucinacije sestro... Ja patim...“

— „Šta te muči“?

— Život... sve... Najvolio bih satrati, uništiti sve...“

Ali ne! Samo sebe... Ja sam nesretan!..“

— „Ti misliš na nju“?..“

— Na Sabinu!.. Jest na nju..“

— „Sabina“... začugjeno će Fadila — „je li to njezino ime“? Sabina.

— Jest Sabina Sarijan...“

— „I ona te odbila“?..“

— Jer je drugog ljubila.

— „A šta ti je rekla? upita znatiželjno Fadila.

— Rekla!?. Ništa! Bila je hladna, kao mramor, tek njezine su usne šaptale: da je kasno...“

— Ona je ljubila Murisa?

— „Još u liceju, još prije toliko godina!.. Muris je spasio njezina oca... odvjetnika Sarijana, kad je bio uhapšen radi jedne brošure.

— Nusrete, nemoj više!.. Dosta je... Ti znaš...“

— „Fada! Nadaj se... Vrijeme će izliječiti sve!“

— Ali brate, ti znaš koliko smo nas dvoje — ja i ti srasli se u duši. Moja nesreća ne tišti me koliko tvoja!.. Ona je kriva da ti...“

Fadila ne doreče. Nusret je presiječe:

— Ne! Ja sam kriv! Moj neumjeran život donio mi je bolest, a ne ljubav.

— Dakle, ti ne misliš na...“

— „Sabinu“?

— Sabinu...“

— „Tek drugda onako obuzme me želja... ljubav...“

— A je li ti mrska?

— „Ne Fado, ja je i sad ljubim... A ti Murisa? Da li ga mrziš?..“

Fadila ne odgovori ništa. Okrene lice od brata i prigje prozoru, da otare suze. Srce joj se stezalo od boli i tuge.

U to neko pokuca na vrata. Fadila poleti, da otvori. U sobu stupi njihov kućni liječnik dr. Šemsi, koji je prije tri godine svršio u Njemačkoj svoje liječničke studije za nutarnje bolesti.

Fadila je ostala u sobi, da čuje šta će liječnik Nusretu reći.

Nakon dosta opširna pitanja i više familijarnog razgovora pregleda Šemsibey Nusreta i predloži mu da ode nekuda na putovanje, razlažući mu kako je u Carigradu vrlo pogibeljna zima, osobito radi velikih kiša. Za tim počeo tumačiti Nusretu klimatičke prilike pojedinih zemalja, koje mu je preporučivao. Govorio mu o Italiji, južnoj Francuskoj, Španiji, Siriji, Egiptu, Indiji itd.

Nusret je sebi sve to pribilježio.

— Ali Nusretbey — reče doktor polazeći — ako ćete mene poslušati, pogijte u Egipat! Tamo će vas sve zanimati, ako već niste bili. — One starine, oni narod i običaji — jednom riječi najzgodnije... Proučavajte, otresite se sentimentalnosti, a ja ću vam dati nekoliko pisama za moje prijatelje... Ugodno će vam biti i vi ćete se za dva-tri mjeseca zdrav povratiti.

Nusret reče, da će o tomu još s ocem govoriti.

— Nusretbey, ja ću Rifatbey-u reći...

Šemsibey ode, a Nusret i Fadila ostanu opet sami.

Fadila se prepala, radi savjeta liječnika, jer je znala, šta to znači. Koga liječnik pošalje na promjenu klime znala je, da su mu odbrojani časovi života. Pri toj pomisli zaboravila i Murisa i Sabinu i mislila o skorom odlasku Nusretovu u daleki svijet.

Nusret je naprotiv bio dobro raspoložen. Pričao sestri, kako će joj svaki dan pisati; kako će joj opisivati život i običaje Misiraca.

Fadila je slušala Nusreta na oko mirno, ali u njezinoj duši gorio oganj uvrijegjene ljubavi, a srce se cijepalo na tisuće komada. Krvavilo srce, ali ne osvetom, da satare i uništi Murisa, nego pod jarmom teške tuge i razočaranja.

Ona nije mogla vjerovati svojim očima, da je to Muris u istinu bio; — nju bi lako razuvjerio, da joj je Nusret rekao, da se vara... Ta Muris; — njezin Muris, s kojim se je ona ponosila, pa da je ostavi!!!

Nije mogla dugo sjediti. Spušćao se večernji suton i u sobi se počelo mračiti. Fadila ustala da izagje. Nusret gledao preda se u zemljopisnu kartu i bilježio u bilježnicu nekakve podatke.

Fadila izašla na hodnik i otvorila prozor, kroz koji je strujio oštri zimski zrak i rashlagjivao zjapreno lice mlade djevojke. Pogleda pred sobom veliki Carigrad, kojeg je počeo sumrak prekrivati. Na nekim tačkama vidilo se upaljeno svijetlo. Čulo se zviždanje dolazećih i odlazećih parobroda — dizao se dim iz njihovih dimnjaka, kojeg je raznosio vjetar okolinom.

Postalo joj teško, teško i počela plakati...

XIX.

Nusret je znao za Murisove odnošaje sa Sabinom još prije dva mjeseca. One večeri, kad je sjedio s Refikbegom u bečkoj kavani, doznao za Sabinu i Murisa. I od tada Nusret okrenuo razvratno živiti, tražeći u tome lijeka svome srcu. Opijao se, prosipao novac provodio čitave noći po kavanama i drugim mjestima,

Tu promjenu opazili su kod njegove kuće, pa ga jednom i Rifatbey prikorio radi neuredna i razvratna života opominjući ga na zle posljedice, koje bi iza toga mogle nastati. No Nusret nije slušao. On je nalazio zaboravi, dok je pio. Nije mislio o Sabini. Jedina bijaše sestra, na koju je mislio i koju je žalio, što će postati nesretna radi Murisa.

Nusret je ljubio svoju sestru istinski i poštovao Murisa, kao dostojna člana njihove obitelji. On je više puta mislio da otkrije Fadili Murisove odnošaje sa Sabinom i da se razvrgnu njihove zaruke, ali se uvijek nadao, da će se u brzo vjenčati i da će s tim sve prestati.

Malo po malo i Nusret obolio. Nije mogao odoljeti. Njegov i onako slabi sastav tijela brzo je podlegao otrovnom piću. Na prvi mah mislilo se, da je nazeba prehlada. Ali malo poslije pokazali se prvi simptomi sušice.

Rifatbeg se prepao. Pozvao najznamenitije liječnike u Carigradu, koji su mu preporučili dr. Šemsibeya, kojem je Rifatbeg povjerio liječenje svoga sina — svoga jedinog muškog nasljednika.

Nusret je čuvao tajnu u svome srcu, nepovjervivši je nikome. Volio je i umrijeti, nego okaljati prijatelje i unesrećiti svoju sestru.

Pa i večeras, kad je odao Fadili Murisa, bilo mu žao. Prenaglio se je, jer je vidio, kako je Fadila postala uzrujana. Ali drugačije nije mogao!.. Ta ona ga je vidila s njom...

No, bolje je, neka se što prije svrši, neka kraju prigije! Otkriće stvar i ocu kad pogje u Misir i zamoliti ga, da se vjenčanje uredi što prije, ili da se Murisu povrati prsten, da ne bi i Fadilu povukao u vrtlog života, gdje bi se za uvijek izgubila.

Na večer nije Fadile bilo megju njima. Kad je Nusret pogledao u njezinu sobu, našao je u postelji. Bolila je glava — izgovorila se i zamolila Nusreta, da kaže ocu i majci, da onako ne može večerati.

Nusret se povratio ocu i rekao: da je Fadila bila kod Samibeyovih i da se je kasno povratila, pa da ne može večerati.

Rifatbey se zadovoljio s odgovorom. Za tim počeo razgovarati s Nusretom o putovanju, pa mu i sam preporučivao, ali s uvjetom, da opet ne zapane u prijašnju pogrešku.

Nusret mu htio povjeriti današnji slučaj s Fadilom, ali se opet ustručavao. Bojao se, da se Rifatbey ne prenagli, jer je poznavao očevu narav, a osobito u zadnje vrijeme trpio Rifatbey od nervoze.

Veliki posao, velike brige!...

Da je Rifatbey bio kao ostali, doznao bi i on davno za Murisa i Sabinu; da je došao jednom Tokatljanu, Osmanbegu, na Tepe-Bagču ili gdje slično, čuo bi nešto ili i vidio,,

Nu Rifatbey nije bio od ovih. Čitavo njegovo zanimanje bila je trgovina, fabrika i burza, a čitavo čitanje dnevnih listova, burzovni izvještaji i trgovačka glasila, koja je poslije večere u svojoj sobi čitao.

Po čitav dan, od ranoga jutra pa do kasnoga akšama bio je Rifatbey u trgovini za stolom, odaklen je davao naloge i razdjelivao dospjele narudžbe.

U svojoj pisarni rijetko je koga primao izuzev onih, koji su u trgovačkom poslu bili došli.

Do njegove sobe bilo mu je knjigovodstvo, gdje su radila trojica činovnika i imali pune ruke posla. Iz jutra oko devet sati prodao bi im Rifatbey dospjelu poštu i otišao da pogleda, šta se u fabrici radi. Oko devet ili jedanaest otišao bi na burzu i zadržao se gdjekad pe tri sata, već prema tomu kakve su bile prilike u trgovačkom životu. Jednom riječi Rifatbey je bio ozbiljan i spretan trgovac, nedajući se ni čim zavarati.

Nije radio sa spekulacijama. Računao je dobro, pak mu je uvijek i posao normalno napredovao, osobito radi solidnosti njegove robe.

U posljednje vrijeme pomutila mu Nusretova bolest pravi mir. Strepio je nad pomisli, da bi mogao sina izgubiti, jer mu je bio poslušan i pokoran, pa ga je očinski volio i želio mu svaku sreću. On je tražio i uzroka nagloj promjeni Nusretovoj, jer do nedavno nije Nusret nikad kasno ostajao izvan kuće. — ali koliko je god nastojao, da doznade za uzrok, nije mu bilo moguće. Nusreta nije htjeo pitati, jer se je to protivilo njegovim načelima. Nije se htio pokazati slab pred sinom, da ovaj poslije ne bi zlorabio njegovu dobrotu. Radi toga šutio. Liječnik ga uvjeravao, da to nije bog zna što, tek onako malo jača prehlada i da će to postepeno proći uz dburu njegu i privremenom promjenom podneblja.

(Svršiče se.)

Zilkida A. Tuzlanka:

Tiho je!..

Tiho je! . . . Noćca vrh zemlje pala,
Šireći skute svilne i meke —
Slavuljska pjesma umukla veće,
Tek šum se čuje vjetra i rieke.

Tiho je! .. Liepo!.. Zviezde trepere,
Mjesec im svietle cjelove šalje —
I ašikuju — šapat im tajni
U eter tone sve dalje, dalje.

I ja sa dragim sad ašikujem —
A moje srce tako ga voli;
Njegova riječ — tepanje slatko —
Mehlem je moje ljubavne boli ...

Tiho je! . . . Nigdje ni glasa čuti,
Sviet gluh je poput samotnog hrama,
A oko mene i oko dragog
Ko duvak šušti drhtava tama.

Tiho je! . . . Ali kad zadnje zviezde
Iščezne s neba posljedni trak,
Od mene moj će otići dragi
I u mom srcu nastaće mrak! . . .

Asim:

O društvenosti.

(Nastavak.)

Prilike i etnografski položaj naše domovine stavljaju velike i važne zadatke našoj narodnoj politici u budućnosti. Ti zadaci iziskuju čvrst i solidan odgoj, te spremno, promućurno i spretno narodno vodstvo. Te prilike iziskuju veliku i moralnu snagu. Nama predstoji u budućnosti velika politička borba, koju treba trijezveno voditi i mirno izdržati. Mi ne ćemo moći nikada tjerati politiku sile, jer nas je za to premalo, a naša politika treba da bude poput židovske politike u kršćanskoj Evropi t. j. treba da bude izdrživa, žilava i elastična. Mi u politici ne smijemo biti ni ukočeni, da nas slome, ni sentimentalno mehki, da od nas drugi svoje figure pravi. Mi smo doduše i odviše malobrojni i slabi, da se svakome isprsimo i suprot stavimo, ali smo ipak toliko jaki, da se ne damo u tugje svrhe izrabiti. Mi moramo u politici biti elastični i gipki, ali uza sve to treba da ostanemo karakterni, svoji i sebi vjerni. Naša politika mora biti tako rafinirana, da uzmogne biti praktična, ali mora biti tako postojana, da bude moralna. Mi se ni u koga oko nas ne možemo slijepo pouzdavati, a sami moramo uvijek voditi politiku shodnosti i mogućnosti, nastojeći da se ni u čemu ne prenačimo i ne pretovarimo. U životnoj i političkoj borbi nije dostatna ni sama pamet, ni sama snaga, nego to oboje treba da se jedno s drugim nadopunjuje.

Za nas bi bilo i ubitačno, i nazadno i ludo, da pazimo samo na to, kako ćemo se na površini uzdržati; mi moramo težiti jednom izvjesnom cilju, mi se moramo napred kretati. Naša borba ne smije biti sama sebi svrhom, nego nas u njoj mora voditi praktičnost i obzirnost do viših ciljeva. Karakterni moramo biti svi, a karakteran biti znači — biti vjeran samom sebi. Naše narodne sile ne smijemo trošiti u kojekakve lokalne i tričave sitnice, nego ih moramo koncentrisati, ujediniti i s njima dobro ekonomisati, jer princip ekonomije u svakom poslu glasi: utroši što manje sile, a obavi i svrši što više posla.

Naša dosadašnja čaršijska i lična politika — ako se uopće politikom nazvati može — dovela nas

je eto do zabune i zbrke, te smo ostali bez programa, cilja i ideje. Šta više, naša politika sa dućanskog čefenka i iz kahve, učinila nas je smušenim i smiješnim, te su nas danas nazvali „objektima ljudske gluposti“ oni, kojima smo jučer u nastranoj i agresivnoj politici, kao stafaža služili.

Ali sve ove elementarne političke dogme ne mogu se ni zamisliti bez kulturnoga napretka. Mi moramo prije da se dignemo na viši stupanj kulture, pa onda da se politički osvijestimo. Kultura daje politici visinu vidika, odaklen se može da razmotri položaj, a ekonomija i blagostanje daje joj čvrstu i postojanu podlogu, pomoću koje može savladati sve zapreke. — S toga treba prije svega, da složno i zdušno pognemo svi za našim kulturnim napretkom, i da u tu svrhu — sad za sad — utrošimo sve naše raspoložive sile, da upotrijebimo sva sredstva i načine da se kultiviramo, a uz to naš vjerski moral i narodnu karakteristiku sačuvamo. Mi ne smijemo podleći u kulturnome razvitku ni kršćanskome uplivu, ni modernom i lažnom evropskom bezvjerstvu, a izrabiti moramo svaku situaciju, prisvojiti sve što je za nas korisno, pa čak nastojati, da i zlo okrenemo u dobro.

U ovome smislu bi trebala da bude naša metoda borbe i obrane, pa prema tome moramo udesiti i sistem našeg cjelokupnoga rada i našega odgoja.

Najbolja i najčvršća garancija naše budućnosti u ovim zemljama jest — k u l t u r a i samo k u l t u r a , jer ona će nam dati i snagu i vodstvo, ona će nas uputiti i u modernu civilizaciju, koja će nam dati čvrstu materijalnu osnovu za razvoj i ojačanje naših sila. Ako naše interesovanje za kulturu ostane i od sad mrtvo, indiferentno i netaknuto, onda smo izgubljeni, a naša borba postaće borbom slijepaca, gjuturuma i nemoćnih mučenika.

Politika bez kulture izrodi se u sebičnu trgovinu i spekulaciju pojedinih demagoga i nadrivogja, koji su nas eto već do sada doveli do takove zbrke i desorijentacije, da zbog toga srćemo u hidžret, da bez stvarnih i opravdanih razloga ostavljamo našu domovinu, koju su naši pregji stoljećima branili, i braneći je, svaku njenu grudu zemlje svojom junačkom krvlju natopili.

Ovo bi bilo u najkрупnijim konturama slika ili nacrt našega budućega kulturnog i političkog rada i odgoja, ali sada treba : puta i načina da se to ostvari, da se to sustavno u djelo privede.

Pa gdje bi se ti plemeniti i uzvišeni zadaci lakše i zgodnije proveli, nego opet u našim stjecištima, u našim organizovanim društvima. Naše svako pojedino društvo treba da u tome smjeru radi i djeluje, kako bi se naš zaostali i zapušteni millet čim prije kulturno unaprijedio, a s time zajedno i politički osvijestio. Pa zar ima ljepše, ugodnije i plemenitije dužnosti za jedno društvo, jedno udruženje, nego što je ta, da

poradi za opće dobro svoga milleta, da ga preporodi i na pravi put izvede!

Iz svega gore rečenoga izlazi, da društvo nije samo sebi svrhom, nego je samo sredstvo, da se postignu viša i opće korisna svrha.

A sada da ogledamo i socijalno-ekonomske zadatke jednoga udruženja.

Naš kapital i naše bogatstvo danas stoji pred krizom, jer i ono što imamo i što posjedujemo imetka, to je sve nesregjeno, rasparčetano i za veća i moderna poduzeća nepodesno i neupotrebljivo.

Naš zemljišni posjed pod mustedžirskim (kmetovskim) pravom izgubio je uslijed kojekakovih trzavica i abnormalnih stanja, u polovicu svoju vrijednost. Slobodnoga pak posjeda imamo malo, a i onu što imamo, ne nosi nam ništa, jer se racionalno ne obraguje.

Još nam preostaje nešto kapitala, što ga pojedinci u manjim iznosima posjeduju i ženski nakit u starim i vanprometnim dukatima. Ovo je potonje zaista jedan mrtvi kapital, koji sam sebe izjeda, jer se na isti mora još 2¹/₂% godišnje kao zećat (milostinja, koja se mora davati) siromasima od toga podijeliti.

U najnovije doba počeli su se kod nas podizati novčani zavodići kao pokrajinske štedione, nu usljed nesolidno vogjenoga sistema, ne pokazuje ni jedan još takav zavod osobitoga života i napretka. Većeg novčanog zavoda još na žalost nemamo, gdje bi se kapital centralizovao, da bude podoban za veća poduzeća*). Bankarski posao sam za se, koji radi isključivo s novcom, nije takogjer potpun i zdrav, ako napušta eksploatiranje prirodnih vrela i bogatstva.

Promet i industrija danas je značajka živoga napretka. Ali mi o prometu i industriji ne možemo ni govoriti, nama su čak i ti nazivi nepoznati. Ono što ima u Bosni industrijalnih poduzeća, ta su u tugjim rukama. Nu još je bolnije i žalosnije, da naš svijet t. j. mi muslimani kod tih poduzeća ne nagjemo i nemamo nikakove zarade. Naša dakle prirodna snaga i bogatstvo prelazi u tugje ruke, a naša radna snaga ne nalazi u svojoj vlastitoj zemlji zarade. Naša domovina ima još prirodnih vrela za eksploatiranje, ali mi za taka poduzeća nemamo ni smisla ni kapitala ili barem, mi nemamo udruženoga kapitala, s kojim bi smo se mogli u veća poduzeća uputiti.

Naša tako zvana kućna industrija i naši zanati sve iz dana u dan propadaju, jer ih potiskuju tvornički proizvodi. Neki proizvodi naših zanata su opet zastarili, kao na pr. opanke, firale i saračka roba, pa pošto ne nalaze prohogje, to sami bez sebe i bez tvorničke konkurencije propadaju.

Mi dakle muslimani u ovim zemljama stojimo dandanas na polju cjelokupne privrede posljednji; mi ništa ne zarugujemo, nego još trošimo ono, što su naši stari privrijedili i nama ostavili. (Svršiće se.)

*) Ovaj članak je pisan prije osnutka musul. cent. banke u Sarajevu,

Riječi velikih ljudi.

Sabrao: Server.

Ne raditi ono, što je dobro, veliki je zločin.

Rousseau.

Budite prema svakome ljubezni i milosrdni, samo ne prema sebi.

Joupper.

Lice dostojanstva je Pravedost, a postava Iskrenost.

Heyer.

Dva su puta do blaženstva: ili umanjiti želje, ili pomnožiti sredstva mogućnosti.

Franklin.

Život je vijugava staza izmeđju dva ponora: dobra i zla.

Arkone.

Ponekad je javno mnijenje najgora misao.

Chayfur.

Gorak je i težak neuspjeh, ali je još teže nikad i ne pokušati uspjeti.

Eoosevelt.

Nema uzajamne ljubavi, kao što se ne mogu naći ni dvije zabilježene graške u čitavom tovaru-

Tolstoj.

Husein Gjogo:

Kratak pregled perzijske književnosti.

Treće doba ili nova perzijska književnost.

(Nastavak.)

Ni jedna se vjera nije tako brzo širila kao islam. Vjersko oduševljenje arap. naroda, osobito pak vojske, tako je bilo veliko, da je borba ma s kojim neprijateljem vazda bila uspješna. Ni perzijanci ne mogoše arap. sili odoljeti. Hazreti Omer osvaja Perziju, 637. pade njezin glavni grad Ktesifon, a do pet godina pogibe u boju pošlj, perzijski kralj Jezdegard III. Tako propade njezina samostalnost.

Perzija postaje jedna provincija velikog arapskog carstva. Zavodi se u zemlji arap. uprava, službeni jezik i pismo arapsko, državna vjera Islam. Osim toga veličina arapske prosvjete i kulture, novi običaji u javnom i privatnom životu morali su utjecati na perzijski narod, te se je ovaj počeo snalaziti u novim prilikama. Perzijanci, naročito oni, koji su bili bliži

arap. carstvu (t. j. na zapadu) sasvijem napustiše staru vjeru, zabaciše staro pismo, a primiše Islam, te počеше učiti arap. jezik, tim više, što je Kuran — to vrelo Islama — napisat u tom jeziku. Oni počеше kroz malo vrijeme pisati arap. knjige, naročito znanstvene, jer je tih knjiga kod njih bilo vrlo malo. U teologiji, pravnim i državnim znanostima, u medicini, matematici i astronomiji Perzijanci su sa ostalim Arapima gradili veličanstvenu zgradu isl. prosvjete.

Ovo je doba učenja i naučavanja, primanja i pomaganja arapskih duševnih tekovina.

Iza toga doba dolazi na red preragjivanje uzetog gradiva, kako će ga i narod, a ne samo učenjaci, bolje razumjeti i zavoljeti, jer je trebalo narod prosvječivati. Taj su posao časno shvatili i izvršivali. Perzijska inteligencija uze narodne pjesme, koje su spominjale mnoge narodne pjesme, te njihova djela, (ljubavne zgode, krvave mejdane, narodni ponos) napisaše u knjige, dakako arap. pismom; ta djela, koja bi pisci još od sebe dotjerali i nakitili, opisivahu po arapskom načinu i obliku; narodni jezik sa arap. izrazima obogatiše — i to onda dadoše narodu za čitanje. Tako se u narod uvukoše oni arapski elementi, koji i danas postoje u perz. jeziku i književnosti.

Od ovih reformama, od ovakog kalemljenja razvi se kod Perzijanaca njihov novi književni jezik, odnosno novo doba njihove književnosti.

Iranci, koji su živjeli po planinskim predjelima više prema Istoku, nijesu bili u tolikom saobraćaju sa novim gospodarem njihove otadžbine, pa za to nijesu ni mogli a ni htjeli primiti elemente arap. kulture. Ovi brgijani s toga više sačuvaše čistoću svojeg narodnog govora. Oni ne napustiše niti narodnih običaja, šta više, mnogi je zadržao i vjeru svojih pradjeda. Uspomene na stara vremena, čisti govor, prave narodne pjesme, stari život — to je sve doprinijelo, te je njihova narodna svijest bila vrlo jaka, oni su željeli slobodnu Perziju; oni su se s toga i podizali više puta protiv arap. gospodstva.

Ova njihova borba za samostalnost državnu bivala je sve to jača, — njoj se pridruživalo sve to više svijeta i inteligencije — što je moć silnog islam. carstva, zbog raznih unutrašnjih razmirica, više opadala i nazadovala. Naročito se ovaj pokret ojačao za našljednika slavnog Haruni Rešida, kad je svaka pokrajina toga carstva htjela samostalnost, a mnoga je i zadobila.

Baš za vrijeme toga komadanja Halifata izbija na vidjelo nova perz. književnost pisana u pravom narodnom duhu. Ono, što je narod prije samo šapatom govorio, sada otkriva. I šta se desi? Halifat morade popustiti, te imenova za Perziju kao guvernere narodne ljude t. j. Perzijance, koji u početku plaćahu Arapima neki danak, dok i s tijem ne prestadoše.

Ovi ugledni ljudi, znajući, da su zadobili upravu nad svojom otadžbinom samo s toga, što to perz. narod hoće, što se je njegova svijest probudila, — svom silom počeoše podupirati i narodnu književnost, koja tu svijest propagiraše. Jer, što se njihov narod više i bolje osvijesti (nacionalizira), to čvršće stoji i njihovo prijestolje. Svi vladari (Tahiridi, Sefaridi i Semanidi, te Gasnavidi i Seldžuci) to su učinili, da je nova perz. književnost — osobito pjesništvo — najbolje cvjetala od 10. do 14. stoljeća. Ona je prodrila i u Indiju, gdje su je tamošnji muslimani njegovali i potpomagali. Nakon osvojenja Indije, perz. vladari tamo zavedoše u upravu svoj jezik.

Pojam književnosti zahvaća sve one tvorevine duše, koje su ljudi maštom (fantazijom) i umom stvorili i napisali. Tvorevine mašte imaju umjetnički značaj, one su umjetnost, a onaj, koji ih stvara, zove se pjesnik; daklen je pjesnik umjetnik. A onaj čovjek, koji pismeno iznosi plodove svoga uma, koji u narod širi znanost, jest učenjak. Premda narodu treba i umjetne i znanstvene gragje, da se prosvijetli, ipak se danas, kad se govori o književnosti, misli u prvom redu na one knjige, koje sadržavaju tvorevine mašte, a to je pjesništvo. Ono može biti napisano u stihu (vezani slog) i prozi (nevezani slog.)

Držeći se ovog nazora, mi ćemo najprije govoriti o pjesništvu Perzijanaca, koje spada u novo doba njihove književnosti.

Ono se dijeli na sedam perioda.

Prva p e r i o d a je od 900.—1100. god. po I.

U ta dva stoljeća postale su najljepše i najbolje perzijske junačke pjesme. Tih je pjesama bilo vrlo mnogo, a osobito iza osvojenja Indije. Kao prvog pjesnika klasičara nazivlju R u d a k i - a (umro 950.), za koga pričaju, da je napisao bio 100 knjiga takih pjesama, ama nijesu sve sačuvane. Njihov jek počinje za vladavine Šah Mahmud Gaznevije 994.—1030. Ovaj osvajač Istoka sakupio je na svom sjajnom dvoru mnoge pjesnike i učenjake, potpomažući ih obilno, poštivajući ih i bodreći, da što više i bolje obrade stare narodne junake. On bi u tom pjesničkom krugu najboljega pjesnika odlikovao časnim pridjevom „kralj pjesnika“, te bi ga metnuo u stalne svoje dvorjanike. Ovakav okrunjeni pjesnik bijaše A n s a r i (umro 1039.), koji je svog zaštitnika Šah Mahmuda slavio i njegova djela u zvijezde kovao. Njegovi učenici Asadi i Faruki pjevali su takogjer te junačke pjesme, povodeći se za Rudakijevim stihovima.

Nu najviše slave za junačke pjesme steče Firdusi i Dahiki.

F i r d u s i („Rajski“), to je časni pridjevnik pjesnika Ebul Kasimi Mansura, koji je 930. rođen u Tuzu (provincija Horosan), gdje je njegov rod bio vrlo ugledan. Premda mu ime i prezime zvuči na arapsku lozu, njegova je familija uistinu bila sačuvala

najljepše osobine perzijske, u njegovom domu se pričale najslavnije uspomene iranske povijesti, a to se je sve slilo u pjesnikovu dušu. Kad se je jednoć dokopao jedne povijesti, ona ga je tako zanjela, da je odlučio pojedina povjesna poglavlja opjevati po svojoj volji i svome ukusu, pa ma koliko vremena tu tešku zadaću radio. Svojom bujnom fantazijom i biranim i novim izrazima narodnog govora počeo izlagati zgone svoga naroda, te odmah u početku svrati na se veliku pažnju. Za njegove pjesme dočuje i moćni Šah Mahmud, pa ga pozove u svoju rezidenciju, u svoj dvor, gdje je pjesnik zaista došao — makar su „dvorski pjesnici“ bili tome protivni — te je počeo dalje da radi. Dugo bi bilo, kad bi se bar priželjno opisao život ovog najvećeg pjesnika Istoka, o kome kola i dan danas mnoga priča, tužna i tragična. Njemu je u početku bilo na šahovom dvoru lijepo, i šah ga je bio zavolio. Dao mu palaču ko kakvom kralju! Nu zavidnost i neprijateljstvo dvorjanika i dvor. pjesnika pomutiše šahovu ljubav spram velikog pjesnika, koji s toga pade u bijedu i nevolju. Ali opet on nije napustio svoje djelo, koje je sa željeznom voljom i nečuvnom ustrajnošću i dovršio. To je t. zv. „Šahnama“, divna knjiga, ispisana u 60.000 dvostrukih stihova, koji govore i veličaju cijeli iranski narod od najstarijih vremena pa dalje. Tu je opjevao i Šah Mahmuda, ko što ga niko nije tako počastio. Firdusija je na toj epopeji radio pune 22 godine, radeći već ostario i kao starac — pjesnik pošao silnome Šahu, da za svoj trud primi obećanu plaću. Šah mu je naime obećao, da će mu za svaka dva stiha (distihon) dati po dukat u zlatu, po čemu bi pjesnik trebao dobiti 60.000 dukata.

Nu tako ne bi. Šah ne održa svoju riječ, već mu mjesto dukata dade 60.000 groša (srebra), a to je ponosnog pjesnika tako uvrijedilo, da je sve te novce podijelio svojim slugama. Ostavivši za uvijek šahov dvor, pogje pod stare dane, bez sredstava i zgone, u bijeli svijet, da se potuca od nemila do nedraga. A moćnom i naprasitom vladaru poručio:

Šah Mahmude, zvijezdo pobjede! Gospodaru svieta čitavoga!
Kad se mene postidjeti ne ćeš, postidi se bar velikog Boga.

Zar se ne smiju prot' ličnosti tvoje podnositi tužbe, prigovori,
Za to što ti vaskoliki svijet na podnožju kao roblje dvori ?

Zar ti ne znaš, u desnici mojoj jedan oštar handžar da počiva?
Ti me biješ, sve bez milosrgja, ko ludilo da ti um pokriva.

Porugljivo nazivaš me ovcom, ali ja sam i od lava jači,
Kad god hoćeš na mejdan ću tebi vedra čela u susret izaći.

Sviet će moje — do vieka, dok živi — opjevane careve gledati,
I carevi, što će poslie doći, riečima će mojim vjerovati:

Da je pjesnik Firdusi iz Tuza čovjek častan i ponosan bio
I da nije za šahovo blago svoje pjesme kroz pero izlio.

Tek za ljubav Božjeg poslanika i Alije svetog mučenika
Svoje mudre ja riječi slagah u dizije od kamenja draga.

Da još mene na ovome svijetu ne satvori Božja volja sveta,
Ne bi mogli drugoga Firdusa ljudi naći za sve blago svijeta.

Silni Šahu i tvoje će ime u vječitu zaboravnost pasti,
I poznijem potomstvu će tebe samo moja pjesma sačuvati.

Doć će vrieme : razorne oluje kad će u prah i pep'o da stvore
Veličajne vladarske palače i ponosne od mramora dvore.

Ali sila nikojeg orkana moja djela ne će porušiti,
Kroz vjekove stajati će ona i besmrtni simbol slave biti.

Šetati će od ruke do ruke svaka pjesma, što sam je spjevao
I s nasladom čitaće je svako, kome Bog je dar razuma dao*).

Progonjen od uvrijegjenog vladara, on se je dugo i dugo sakrivao po kućama svojih prijatelja, ne napuštajući svoje vile pjesnikinje. I ako je bio u neprestanom strahu, da će ga uhvatiti, opet je on nizao lijepe stihove o „Jusufu i Zulejhi“, pa je i taj ljubavni, idilični ep dovršio u 10.000 distihona.

Napokon se stišala srdžba u srcu moćnoga Šaha. On naumi iskupiti pogaženo obećanje, te pošalje 1020. god. glasnike i seize sa silnim blagom, da se uruči pjesniku. Taman, kad se je ova povorka pomolila u Tuz, i uperila pjesnikovom domu, ugleda, kako na drugoj strani nose jednog mrtvacu na ukop. To je bio starac Firdusi!

Ono, što su Homerove pjesme za grčku književnost, to su za Perzijance pjesme Ebul Kasimi Mansura. U njegovom velikom junačkom epu, u „Šahnami“ (knjiga careva), vidi se drama njegova naroda, u kojoj izlaze na vidjelo toliki perzijski vladari! U glavnom, oni bi se mogli svrstati u tri grupe i to: prva sadržaje stare iranske junake, druga se bavi o pričama grčkim, macedonskim i istočnim (Darije, Aleksander Veliki i dr), a treća o Sasanovićima. Lica u Šahnami nijesu povjesnički prikazana, već su opjevana kao neka mitska bića, okružena sjajem i slavom, kako to narodna duša perzijska želi i zahtijeva.

Koliko je Firdusi pogodio narodni duh u svojim pjesmama, vidi se po tome, što je nakon njega bilo puno pjesnika, koji su oponašali „Šahnamu“ (Geršasname“, „Džihangirname“) i „Jusufa i Zulejhu“. Njegova se djela i danas puno čitaju.

Dakiki (976.-997.) bijaše na dvoru Nuh ibni Mansura. On je bio prvi pjesnik, koji je pokušao obraditi povijest perz. vladara, ali je uvidio, da je to vrlo težak posao, tim teži, što je on htio da pjeva biranim t. j. novim književnim jezikom. Stoga napusti tu namjeru, i ako je neko 1000 stihova bio ispisao. Tu je zadaću mogao izvršiti samo Firdusi. Dakiki je mlad umoren.

U ovu prvu periodu književnu treba ubrojiti još glasovitog „sofiju“ Šejh Ebu Sajd-i-Ebu-IHa jra

te Nasiri Husreva i Menačerija. Nu ove je puno nadmašio Ka bus, vladalac Gilana, svojom knjigom „Kabusname“ (1082.), koju je pisao za svog sina da ga pouči, kako treba vladati i svoje podanike paziti i čuvati. U toj knjizi, koja ima 44 poglavlja sadržani su nazori toga mudrog vladara o svim stvarima, koje je on u životu iskusio. Ona se s toga bogatog gradiva i radi lijepa razlaganja i danas vrlo rado čita. (Ja sam nekoje misli Kabusove o uzgoju preveo s njemačkog pa ih uvrstio u našu Učiteljsku Zoru lanjske godine.)

Druga perioda počinje od 1100. do 1200. g.

Karakteristika njezina jest ta, što pjesnici ne pišu knjige, da probude kod naroda narodnosni duh, već se baviše romantičnim zgodama i pohvalama pojedinim vladarima, te satiom. Ovdje je u glavnom t. zv. dvorsko pjesništvo, koga su njegovali osim vladara još i drugi visoki destojanstvenici (veziri, emiri). Dvorski pjesnici bi uz to još pisali kronike, opisivali lov i ljubav svojih dobročinitelja.

U ovoj periodu dolazi prvi na red Enveri (umro oko 1191.). On je pjevao krasne pohvale (panegirike) Seldžučkom sultanu Sandžaru, te njegovom nasljedniku Togrul begu III. Te pohvalnice (perz. kaside) njemu su donijele slavu, te perz. narod. Enveriju ubraja u svoje klasike, kojih ima sedam. Osobito je na glasu njegova patriotska kasida „Suze Horosana“, koju je napisao za sultan Ahmeda od Samarkanda.

Megju starijim mističnim pjesnicima najglasovitiji bijaše Sana i (u. 1131.), koji raspravljao o božanstvu i čovjeku, o njihovom odnošaju u svojoj knjizi „Vrt istine“.

Veliki su zbog satire Rešid Vatvat (Vesvat?) i učeni Hakani Hakajiki, koji su se mnogo rugali ženama i nadri-pjesnicima. Rešid je osim toga postavio pravila za poeziju i metriku.

Najbolji pjesnik u ovoj periodu bio je Nizami (1141.—1202.) Napisao je tri vrlo obljudljena romantična spjeva i to: Ljubav Husreva i Širin-e, Lejle i Medžnuna, te pustolovine (ljubavne) Behrami-Gura. Ta djela ne samo što su jako fantastična, nego su majstorski isprepletana mnogim zgodama, koje se doimlju ljudskog srca. On je još napisao „Iskendername“ (Knjiga o Aleks. Vel.), koju je uresio lijepim pjesničkim osjećajima i romantičnim zgodama. Njegova su djela poslije oponašali i preragjivali.

U trećoj periodu (1200.—1300.) dolazi veliki povjesni dogogaj: Mongolci pod Džengiz-hanom poplaviše Perziju. Ova poplava nije udušila perz. pjesništvo, ali ga jest malo obratila sa puta uveličavanja svojih vladara. Poezija ove periode je više mistična i poučna, puna teozofskih promatranja.

Početnik ovakog pjesništva bijaše Ferid-ud-Dini Attar, koji dosta takih pjesama napisao. On je ujedno prvi, koji je kupio narodno blago kao i

*) U stihove složio M. Č. Č.

djela prijašnjih velikana, koja su se bila gotovo izgubila. A njegova „Knjiga tajna „ („Esrarname“) proizvela je na poznije pjesnike vrlo velik dojam, osobito na Dželal-ed-Dini Rumiju, toga najvećeg perzijskog mističnog pjesnika i filozofa. Njega računaju uz velikog Arapa Muhiddina El-Arebiju za najvećeg mističnog mislioca svih vremena. Perzijanci ga naravno uzimaju za svog velikog klasika, čija se pjesnička djela na cijelom Istoku smatraju za središte islamske panteistične nauke.

Rumija je rođen 1207. u Balhu, odakle mlad pošao u svijet, a onda se nastanio u Konju (Mala Azija), gdje ga snagje smrt 1273. Bio je velik učenjak. U 35. g. života združi se sa glasovitim fanatičarem Šemsedinom iz Tebriza, te počeo s njime općiti i živjeti. Iznemada, u nekakvoj gunguli, zaglavi Šemseddin, a u isto vrijeme umrije i Dželalijin najstariji sin. Ovaj slučaj kosnu srce velikog pjesnika, pa se povuče od svijeta u osamu, razmišljajući o božanstvu i svijetu, a to ga dovede na misao, da osnuje jedan red derviški. I osnovao je t. zv. Mevlevijski red, koji je i danas poznat po tome, što se derviši pri molitvi mnogo okreću i tancuju dotlen, dok se gotovo ne zanesvijeste. Po tom redu dobio je pjesnik pridjevnik Mevlana. Njegovo dubokoumno djelo „Divan“ (Razgovor), u kom se potpisuje imenom Šemsi Tebrizi, sadržaje mnoge pjesme, koje Mevlevije govore pri molitvi (klanjajući). Svaka njegova gazela sadrži po koju duboku misao o božanstvu, iznešenu u panteističnom shvaćanju*). Njegovo je najglasovitije djelo „Mesnevi“, koju je pisao 14 godina.

Glavni zastupnik poučnog pjesništva jest Šejhi Saadi, koji je najobljubljeniji pjesnik na Istoku. Muslih-ud Dini Saadi rođen je 1184. u Širazu, gdje je i umro 1291. Njegove moralno-filozofske pjesme, ponekad i prozom izrečene, sadržane su u djelu „Ružin vrt“ („Gjulistan“) i u Vrtu plodova („Bostan“). On je bio takogjer i lirik, a napisao je nekoliko političkih pjesama. Jezik mu je vrlo uglagljen, prikazivanje jednostavno, ali vrlo zgodno i smišljeno, zbog čega mu se djela i danas jako mnogo uče i čitaju.

Ovoj periodi pripadaju još i ovi pjesnici: Emir Husrev iz Delha, pisac rom. djela „Husrev i Širin“ (po uzoru Nizamije), „Iskendername“ i „Osam Dženeta“ (raja) t. j. osam ljubavnih zgoda Behrami Gura; „Mahmud Šebisteri, koji je napisao djelo „Gjulšenir az“, za tim dolazi Kirman i Ibn i Jem i n.

Četvrta perioda zahvaća godine 1300.—1400.

Premda su u Perziji u 14. stoljeću bile jako loše političke prilike, ipak u tom vremenu dolazi veselo,

zabavno pjesništvo ko nikad prije ni poslije. Lirsko veselo pjesništvo postiglo je vrhunac upjesniku Hafizu, čiji se radovi mogu ubrojiti među biser radove svjetske literature. Pjesma Hafizova nije zapalila samo Istok i njegov narod, nego je ona vršila velik utjecaj i na Zapad. Njega prevodi od Nijemaca Ruckert i Bodenstedt, a po njegovom načinu ispjeva mnogu pjesmu Goete i Hajne. Kod nas je prevodioc Hafiza Zmaj Jovo i nešto Bašagić.

Potpuno mu je ime Hafiz Šems-ed-Din Muhamed. Nije poznata godina rođenja, ali je poznato, da je rođen u Širazu i da je tamo umro 1389. Njegove su „gazele“ pune veselja i užitka, zadojene satirod na sve prilike one dobe. Pjesma i buka, vino i društvo te lijepa djevojka, to je gradivo za njegov pjesnički duh, koji je zaista stvorio najljepše lirske pjesme svome narodu, koji i danas hodočasti njegovom grobu. Uz Saadijine verzove Istočnjaci (muslimani) najviše citiraju Hafiza t. j. njegov „Divan“. Pjesnik je još za života bio jako slavljeno, a potpomagao ga je i nekakav mogućnik. Njemu nijesu zamjerali, niti mu danas zamjeraju, što se često ljuto našalio sa hodžama i njihovim predrtim savjetima; on je gotovo cijelom svijetu okrenuo legja pa je živio, kako je htio i mogao. To se vidi i iz ovih njegovih stihova:

Nek se nose sve mantije,
Što za vino bjehu dane,
Tek mantija Hafizova
U mejhani nek ostane.

ili:

Dajder čašu, što se smije,
Da nazdravim onom danu,
Kad sam prvoč koraknuo
Iz džamije u mejhanu.

Od 1400.- 1500. g. traje peti perioda.

Ona nije rodna, jer je muza nešto zastala. Sigurno su bile tada jadne prilike, kad pjesma rijetko dolazi među ljude, koji su brigom bili zaokupljeni. Ipak je u ovom petnaestom stoljeću živio jedan veliki pjesnik, imenom Mevlana Nur-ud Din Abd-ur-Rahman, a prozvan Džami, jer se rodio u provinciji Džam 1414, dočim je umro u Heratu 1492. On je napisao ep „Jusuf i Zaliha“ (po uzoru Firdusije), „Lejla i Medžnun“, te jedno djelo u prozi („Beharistan“), i tri „Divana“. Još je napisao 600 biografija o evlijama Sufijskog reda.

Džamija je bio pjesnik universalan. Uspio je u lirici, u mističnom pjesništvu, u historiji, u prozi. A što je još začudnije: on je svakog pjesnika znao jako dobro oponašati i rekapitulirati. Njegov je štil bio veoma gladak. Sa ovim pjesnikom završuje se klasično doba nove perz. književnosti. Pozniji pjesnici: su prema ovim klasičarima samo „epigoni“, koji na-

*) Panteizam je grč. riječ, koja u prevodu glasi Sve-Bog ili Bog je Sve, docim naša vjera veli, da je Bog svijet stvorio, dakle baška Bog, a baška Svijet (Svemir). Bog nije stvoren, a Svijet jest. U Dželalije je glasovita ona izreka njegova: „Na moja usta Bog govori i ja sam Bog“!

stoje, da dostignu knjiž. velikane i koji obragjuju gradivo, koje su klasici već iznijeli.

Šesta perioda (1500.—1600.) jest vrijeme opadanja pjesništva. U to su vrijeme živjeli ovi pjesnici: Hatifi, Hilali, Uli od Širaza, Fezija i Fetahi.

Sedma perioda traje od 1600. g. pa dalje...

U tom drugom vremenu bilo je znatnijih pjesnika iz Perzije i Indije. Naročito se dosta pisalo epsko gradivo, te gradivo za pouku i zabavu kao: priče i bajke, kojima je vrelo bilo u Indiji, a poslije pregjoše na Perzijance, ovi ih opet preneseše na Zapad Arapima i Grcima, te su i do nas doprle. Tako je Hussein Vaiz Kašifi take priče iz Indije preradio na perzijski jezik. Džuvejni je sakupio puno takog gradiva u djelu „Nigaristan" (Vrt ljepote); Našebi napisa knjigu „Tutiname" (Knjiga o papaganima); Inajet-Ullah „Behari-i daniš" (Proljeće mudrosti). U ovoj periodi pisana je i romantična povijest o „Hatemu Tajuu" i veliki roman u 15 svezaka „Bostan-i Hajal" (Vrt fantazije).

U 18. stoljeću obradio je Ferid Gjafer Han priče o Halim bin Obejdu, u kojima mnogo govori o vilama i opčaranjima (sihirima).

Ova zabavna književnost, kojom bi i haremske dame prikraćivale dosadu, naročito je dobro prolazila u Indiji, gdje no su vladali veliki Moguli (Perzijanci) u silnome sjaju, pošto je Perzija u ognju i maču kurburila jadne dane, koji ni danas nijesu vedri. Osobito je književnost pomagao car Akbar na svom dvoru u Delhi (Indija), gdje je oko sebe bio okupio Gazaliju, Urfiju, šejh Ebul Faiza i dr. Isto je takav mecena bio i vladar Šejh Abbas I. na svom dvoru u Isfahanu.

Onim raznim preragjivanjima jednoć već uzetog gradiva isplavio je ukus kod čitalaca, pa je lijepa književnost sve više opadala i nazadovala. Ona se je — ko i svaka istoč. književnost — raspala na sitnice.

(Svršiče se.)

ZDRAVLJE.

Ognjuština ili tifus.

Ognjuština ili tifus (Typhus) je trbušna pošalina, a njom zaraženi čovjek nalazi se u maglovitom stanju. Bolest tifusa je svakako stvar teže naravi, jer je cijeli organizam u oboljele osobe u abnormalnom stanju, čovjek svoja osjetila izgubi, bude bezćutan za vrijeme te bolesti.

Čovjek odmah ne oćuti bolovanje tifusa, jer se bakterii razvijaju i počnu djelovati nakon četrnaest dana zaraženosti. Kod jaćeg organizma ovi znakovi pojavljuju se i nakon tri sedmice zaraze, a kod slabokrvnih i krćljavi ljudi i nakon osam dana. Za vrijeme razvijanja bakterija, postanu pojedine osobe oćutljive, kao da se nadaju, da će od nekakve teže bolesti oboljeti. Odmah oćuti lahku glavobolju, trganje i bolove u zglobovima, nema nikakva teka, te obićno nije sposoban za nikakav rad. Ovo ga vuće u krevet te traži mira u ležanju. Pri tom osjeća veliku ųegju, koja nastaje radi sve veće vrućine tijela, a zbog toga je koža suha, a isto tako je i jezik suh i obložen nekom bijelom tvari; a i san je bolesnikov vrlo nemiran. Neredovita stolica i često krvarenje iz nosa znakovi su zaraze tifusom. Kod razvijanja bolesti toplina sve to većma raste, a svijest poćinje tamniti, tako, da noću često nastaju buncanja. Na plućima

se obićno razvije kod disaćih organa katar, a trbuh biva sve naduveniji.

Tijelo dobije crvenkaste pjege, koje se najvećma javljaju na prsima, trbuhu i legjima, a na mjesto zatvora nastaju proljevi, a to biva kod daljneg razvijanja te pošasti. Kod teške zaraze, u trećem tjednu, čovjek skoro ništa za sebe ne zna, nego izgleda, kao pravi lugjak. Štošta bez smisla govori, baca se po postelji, hoće da bježi, i Bog te pitao, što sve ne radi. Iz usta bolesnikovih udara obićno jako neugodan vonj, a bolest oboljelih glasilnica biva sve jaća i jaća, te donosi često i upalu pluća. Sad se poragaju: razne komplicirane bolesti, kao upala zglobova, te se bolesnik — u ovoj bolesti, — radi leženja, protare, što je kod drugih bolesti velika rijetkost.

Kod bolesti tifusa se vrle često dešava, da oboljeli na toj bolesti dobije i upalu moćgjane opne, upalu bubrega, kao i stanićevine samijeh kostiju. Osobito stradaju od tifusovih bakterija živćani organi, koji ne mogu da normalno djeluju. I ųene, koje se nalaze u blagoslovljenom stanju, boleću tifusa stradaju, jer obićno tad pobace svoj plod.

Osobe, koje žive vrlo odmjereno inaće, ti lakše snose i podnose ove muke i napasti tijela, jer to otporno od sebe odbijaju. One osobe, koje se opijaju, ili su neumjereni u jelu, te još ako se vrlo slabo

hrane, ovakovi stvorovi obično od ovakove napasti — tifusa — stradaju. I oni, koji su tjelesno izrabljeni i izmoreni, a uz to imaju slabe i nezdrave stanove, koji su u opće za tjelesno razvijanje pogubni, ti moraju po gotovo od ove epidemične bolesti da stradaju.

Ovu trbušnu pošalinu vrlo će lahko podnijeti i preboljeti snažno i otporno tijelo, nego li onakav individuum, koji u sebi nema dovoljno otporne snage, a to su obično tjelesni kržljavci, koji svoj organizam za vremenu nijesu znali, ili umjeli razviti do samostalnog i čvrstog razvoja, Čim je manja snaga to joj je i otpor manji.

Do sada smo promatrali razvoj i glavna obilježja oboljelog organizma, a sad bi trebali preći na sami način liječenja, odnosno suzbijanja od ove pošaline, koja u mnogom slučaju ostavlja pojedine organe sasvim neuporabive.

U prvom slučaju, ako smo uz zaražena čovjeka, moramo osobito paziti da se mi sami ne zarazimo. Osobito se mora paziti na čistoću, jer je za zarazne bakterije najplodnije ovo tlo. Veliku važnost moramo posvećivati na čistuću svoga vlastitoga tijela, te čistoću svojih stanova.

Čistoća je veliki neprijatelj proti svakoj zarazi a uz to, ako je zdrav, snažan i jak organizam sve će nadvladati i najgore kušnje ove vrsti lahko će od sebe odbiti. Čistoću tijela postizavamo čestim kupanjem i pranjem, čestim mijenjanjem bijeloga rublja (rubenine i posteljine), kao i svagdašnjim zračenjem posteljina.

Ako živimo umjereno, te se klonimo svakog alkoholnog pića, a snažimo se dobrom i zdravom hranom, kao i okrepljujućim snom, onda ćemo nadvladati sve napasti našega tijela. I tad ne će na nas nikakva zaraza, jer imamo dosta otpora, kojim se dademo braniti.

Premda moramo posvetiti veliku pažnju na čistoću tijela i odijela, ipak moramo paziti i na stanove, koji doprinose mnogo na rasprostranjivanje i uvriježenje ovake zaraze. Stanovi moraju biti dovoljno zračni, svijetli i suhi. Sunčana svjetlost je jedna od najvećih neprijatelja bakterijama, stoga trebaju i sobe da su tom blagodarnošću snabdjevene. Nu i lošije stanove možemo bar donekle zdravim učiniti, ako ih često zračimo i čistimo. Ako su stanovi vlažni, oni su najpogodniji rasadnici zarazama, pa se mora svatko ovakovih stanova klonuti.

Nije samo dostatno brinuti se za čistoću tijela i stanova, te za uživanje zdrave i okrepljujuće hrane, pak da se odhrvemo zarazama, nego moramo nastojati, da je u dvorištu oko kuća sve čisto, a tako isto da je na cestama i drumovima. Na ovakovim mjestima ne smije biti nikakva smetnja i džubreta. Dugo ležeća voda je vrlo pogubna za ljudski organizam, za to je od neprocjenjive vrijednosti i osobite važnosti kanalizacija. Na ovo bi trebalo osobito paziti

kao i na to, da svako mjesto ima zdravu i pitku vodu u dovoljnoj količini.

Ako bi se držali u glavnom gornjih razlaganja, tada bi bilo vrlo malo zaraznih bolesti u našim krajevima. Nu, dogodi li se, da neko oboli od te ognjuštine (tifusa), trebaju ukućani, čim upoznadu bolest, da bolesnika izoliraju, t. j. neka se s njime ne druži nitko, dok sa svim ne ozdravi, jer time prestaje zaraza. Zdravi ukućani mogu se lahko zaraziti, ako su uvijek uz njega, te s njime dijele — što no riječ — dobro i zlo.

Kada je zaraza popustila, te se bolesnik toliko oporavio, da više nema nikakove bojazni, e bi se tko zakužio, tad treba odmah kuću desinficirati. Njegovu rubenine, posteljine, i sugje moraju biti dobro u lukšiji skuhani, a cijela kuća mora se krečom obijeliti. Podovi takogjer se moraju lukšijom dobro izribati, ako hoćemo kuću zdravu za daljnja vremena ostaviti. Ako su okolo kuće kakove jame sa smećem ili kojekakvim džubretom, to je potrebno i to, kao i zahode desinficirati. To se najlakše čini, ako se pospu živim krečom.

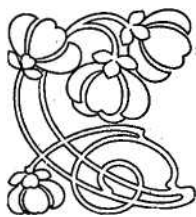
Tifus se najviše širi i rasprostire izmetinama bolesnikovim, jer se u njima nalaze tifusni bakterije, koji na vrlo lahak način mogu dospjeti u vodu, mlijeko ili drugu koju tekućinu, a odavle lahko prispiju u čovjeka, gdje razviju svoje djelovanje. Rasprostriraju bakterije služe kojekakva gamad, a u prvom redu muhe.

Prenošenju bakterija mnogo doprinose neuređeni zahodi bez kanalizacija. Kod našega seljaka, a na žalost i u kasabama, te u varošima nemaju posebnog zahoda za obavljanje nužde, nego se obavlja gdje mu god. Za jesenjih kiša ove izmetine snese voda u potoke i rijeke, koje često budu zakužene tifusnim bakterijama, te ova bolest počne harati na dugo i široko. I kanali te bakterije mogu prenijeti ali se nastoji da se razkužujućim sredstvima ubiju. Zaraziti se mogu i bunarovi, ako su blizu kojekakvih seoskih zahoda.

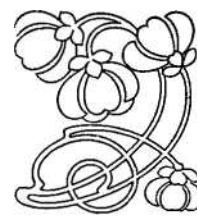
Bunarovi bi mogli biti najveći rasadnici zaraznih bolesti, stoga bi dobro bilo paziti na to, da se bunarevi često čiste, a kod gradnje da budu bunarske strane nepropustljive i na 2 m od prilike oko bunara da je cimentirano. Bunar mora biti kao boca, te čestim čišćenjem je i voda u njemu zdrava i pitka. Potrebno je iza svakog čišćenja baciti u nj nekoliko komada nezagasena vapna, koji će preostale bakterije ugušiti. Dobro je u bunar, koji je očišćen i čist kao boca, nasuti nešto čista pijeska, a i smrvljena drvena ugljena, jer su najbolja sredstva za uzdržavanje čiste i pitke vode.

Veliko je zlo, ako se od zaražena čovjeka rublje pere blizu bunara ili na vrelu kojeg potocića. Zdravi organi morali bi na sve ovo paziti, te odmah u zametku zaraze spriječiti širenje iste, a to se može sa lijepim naputcima i korisnim zdravstvenim odredbama.

M. Refik.

LI STAK.

Iz islamskog svijeta.

Kulturno i gospodarstveno podizanje ruskih muslimana
Usprkos proganjanja i ugnjetavanja, usprkos svagdanjeg ometanja prosvjetno - gospodarskog napretka i razvoja ruskih muslimana od strane ruske vlade i hrišćanskog naroda, ova su naša braća danas skoro najnapredniji dio islamskog mileta na svijetu. Baš velike muke i kušnje, koje oni proživljuju u fanatičnoj i nesnošljivoj Rusiji, njihov su narodni duh prekalile i očeličile, da se na svima područjima društvenog života najvećom odlučnošću i intenzivnošću bore sa svojim zakletim dušmanima —Moskovima.

Ruski muslimani danas imaju preko deset hiljada svojih po modernom sistemu uređenih osnovnih škola, imaju mnoge svoje ženske i muške gimnazije, preparandije, više duhovne zavode, pa onda mnoge novine, književne listove, kulturna i humanitarna društva, mnoge financijalne ustanove, banke, konzorcije, tvornice, razne organizacije javne, biblioteke i t. d., i t. d.

Sav taj kulturno-ekonomski pokret naše ruske braće duševno vodi njena inteligencija i ulema kao Ismail beg Gasprinski, Ali Merdan beg Topčibašev Sadrudin beg Maksudov i t. d., a materijalno ga podupiru veliki islamski bogataši, kao Šemsu Esed Ilahijev, Aga Musa Nekijev, Hadži Zejnul Abidin Tagiev, koji je sam do sad, po jednom izvještaju od Gasprinskog, potrošio oko 5 milijuna rubalja (15 mil. kruna) u podizanje muslimanske prosvjete u raznim krajevima ruske carevine.

Da iznesemo malu sliku progresa naše ruske islamske braće, mi ćemo ovdje prenijeti iz carigradskog „Sebilurresada" nekoliko glosa, koje govore o njihovim prosvjetno ekonomskim tečevinama u cigla ova potonja tri mjeseca:

Najnovija gospodarstvena akcija ruskih muslimana. Dopisnik ruske novine „Kopaš" iz okružja Mahadiš u jednom dopisu veli, da je skoro sva trgovina toga okružja prešla iz ruskih ruku u muslimanske ruke tako, da se megju 15—20 trgovaca nalazi samo po jedan Rus.

U tom su okružju, veli dopisnik, i u svemu drugom muslimani mnogo napredniji od Rusa. Kao primjer navodi, da su svi izvori nafte u Mahadišu u muslimanskim rukama. Osim toga bakčesarajski „Ter-džuman" (Prevodčik) javlja, da je kazanski trgovac Rešad ef. prije nekog vremena počeo graditi u Ka-

zanu jednu veliku tvornicu čohe, sukna i fine tekstilne robe. Tvornica će ova električkom silom izragivati svake vrsti platna i najljepših svilenih tkanina.

Prije dva mjeseca je pak bogati trgovac Ismail ef. iz varoša Kreča na poluotoku Krimu podigao fabriku kumaša i skupocjenih čilima. Ova će fabrika izragivati najbolje turske, perzijske i dagistanske čilime i solidne kumaše s vrlo ukusnom ornamentikom.

U gradu Simiju u Sibiru opet nekoliko je bogatih muslimana stvorilo konzorcij, koji će osnovati veliku tvornicu makaruna, a muslimansko udruženje u Samari u unutrašnjosti Rusije zaključilo je podignuti o svom trošku jednu veliku školu za izučavanje stolarskog, kolarskog i rezbarskog zanata, koji je tamo dosta razvijen, da tako posluži unapregjenju obrta megju tamošnjim muslimanima.

Novije kulturne tečevine ruskih muslimana. Ruski list „Riječ" piše, da je kroz kratko vrijeme od mjesec dana megju muslimanima u kazanskoj guberniji pokupljeno 80 hiljada rubalja (240 hiljada kruna) u svrhu osnutka muslimanske ženske gimnazije u Kazanu. List „Kopaš" opet javlja, da je poznati multi milijuner i vlasnik izvora nafte u Baku, Šems Esed Ilahijef kupio za 30 hiljada rubalja (90 hiljada kr.) jednu zgradu u Moskvi za muslimanski licej.

Na ljeto će se ova zgrada porušiti i mjesto nje podignuti se četveropratna velika kuća, koja će — poput sveučilišta u kulturnim državama — osim zbornice, prefektore, blagovaonice, aule, knjižnice i drugih prostorija imati salon za konferencije gjačke i kazalište. U svrhu izgradnje ove zgrade Ilahijl ef. je odredio 150.000 rubalja (450 hilj. kruna.)

Isti list u svom jednom od posljednjih brojeva donosi vijest, da je glasoviti islamski dobrotvor i milijuner u Baku Aka Musa Nakijef o svom trošku podigao veličanstven „Dom islamskog udruženja", koji ga je stajao preko 300 hiljada rubalja (900 hiljada kruna); a 25 hiljada rubalja (75 hilj. kruna) odredio je, da se jedan odio za islamsku djecu osnuje u školi rajanijskoj u Baku.

Uz to je ovaj veliki islamski patriota darovao još 300 hiljada rubalja za podignuće islamske bolnice u Baku, koja će imati 250 bolesničkih kreveta, od kojih 50 samo za muslimanske žene.

Eto tako ruski muslimani svakim- danom prave po jedan gigantski korak u ljepšu svoju budućnost;

svaki dan u zdravlju svojih požrtvovnih otadžbenika i mecena stvaraju nove uslove za život i opstanak islamske zajednice i to sve se dogagja u onoj fanatičnoj Rusiji, koja pripadnicima svakog drugog naroda osim ruskog i sljedbenicima svake druge vjere osim pravoslavlja tiranski ometa svaki napredan i koristan rad. Kad bi mi, koji živimo u jednoj kulturnoj i najtolerantnijoj državi evropskoj, imali i stoti dio islamske njihove svijesti; kad bi imali i stoti dio njihove požrtvovnosti i volje za napretkom, drugčije bi stajali i u kulturnom i ekonomskom pogledu, nego što danas stojimo.

Daj Bože, da se i mi jednom — kako treba — osvijestimo i počnemo prama svojim sposobnostima raditi na narodnom nam napretku, bar sa nekim dijelom one intenzivnosti, kojom rade naša ruska vjerska braća.

Dragocjenosti Sultanove riznice. (*Založeno prijestolje.* — 120 milijona kruna. — U skrajnjem kutiču Saraja. — Od Perzijanaca osvojeno. — Najveći smaragd. — Kuća od briljanata. — Darovi evropskih vladara. — Svečane nošnje (odijela) sultana) Kao što je nekoč Fridrik Veliki radi sedmogodišnjeg rata pretopio u nuždi srebrene stvari svojeg doma, tako isto sultan Mehmed V. izdaje dragocjenosti svoje riznice u zalog, te je već za prijestolje halifa podigao zajam od pet milijona turskih funti. Uvaži li se, da je to svota od 120 mil. kruna, to se upravo moramo čuditi, da se tolika svota dobiva za samo prijestolje. Ko je gledao taj založeni predmet, toga ne će čuditi ta procjena, i znade, da još osim toga nebrojeni milijoni leže u ovoj vladarskoj riznici, koja se ne da usporediti.

Ta riznica sultana kroz četiri stoljeća nije bila razgledana ni od kojeg kršćanina, šta više, vrlo mali broj Osmanlija je mogao vidjeti to bajoslovno blago. Ona je smještena usred dvora, u unutrašnjosti Saraja, te je istom od vremena mladoturske revolucije pristupačna strancima, koji donesu preporučene karte svojih poslanika. Od vanjskih zidova starog dvora, treba još priličan put prevaliti, prije nego li se stigne riznici. Najprije se prolazi kroz veliki, svijetu pristupačni vanjski dvor sa glasovitim janjičarskim platanima. Onda se progju „vrata zdravlja“. Iz drugog predvorja izbija se kroz krasno izgragjena „vrata blagoslova“ u unutrašnjost Saraja, u jedan dvor, koji je opkoljen bijelim stupovima, te ima nekolicke niže zgrade i dva elegantna kioska. I tamo, desno pošavši, leži jedna gragjevina, sa visokim, zabravljenim vratima, pred kojima stoji straža; po njezinoj vanjštini ne bi se moglo očekivati, šta u njoj leži. Krupna se brava eto već otključaje, pažljivi stražari nas prate i tako čuvani smijemo razgledati čuda halifске riznice.

Tu „ono“ stoji, i gledaš ono prijestolje, što su ga Osmanlije g. 1514. osvojili od Perzijanaca. To je široka stolica, na kojoj može sjediti sultan presumi-

čenih nogu; naslon je okrugao; čitav komad je načinjen iz zlata i zelenog emajla, u kome su umetnuta biserna zrna i dragi kamenovi. Jastuci, štono sjedalo okružuju jesu biserom posuti. Kada sve to omjeriš, u prvi mah činiti se prijestolje nekako silovito, čudnovato, ama u duljem posmatranju sve ti se više dopada onaj ures, što ga sačinjavaju one dragocjenosti sa onom umjetnom izradbom. U blizini ovog stoji još jedan prijesto Sultana Ahmeta I., koji je isto tako majstorsko djelo čarobne istočne umjetnosti. To je prijestolje izragjeno iz finog sadefa i ploča kornjača, te u naslonjaču ima puno krupnih almasa. Teški, jednostavni smaragd, koji no visi o naslonjaču jest jedan od najvećih smaragda. I jedva da si se okrenuo od ovih divnih radova, a već ti se pogled zadrži na novim čudesima, štono leže po stolovima i u staklenim ormarima. Tu u posudama svijetle se cijele hrpe odabranih almasa, bisera, golemih smaragda, ovećih briljanata najčišće vode. Krasne stare kineske vaze (posude) upravo te mame svojom eksotičnom ljepotom. Očaravaju te razna ogledala u slonovoj kosti, u kojoj su udubljeni vrlo lijepi tirkizi. Tu su dva ogromna zrna bisera, ondje vise čitave dize bisera. Ali nije sve, što posjeduje sultanova riznica, tako lijepo; koješta ima tude bez ukusa kao na n. pr. jedna kuća od samih dragulja koji stoje nad prozorima. Megju tim istočnim radovima vide se luksuzni darovi evropskih vladara: zlatna sprava za brijanje, servizi od porculana, razni radovi od srebra, bronce, kornjače (kore) i stakla, onda cijeli redovi satova svake vrste, veličine i vrijednosti — očito su vladari pravojernih jako voljeli evropske satove.

Uspnemo li se za jedne stepenice naviše, već stojimo pred daljnjim iznenagjenjima. Tu su metnute svečane nošnje (odijela) sviju sultana počevši od Fatiha do Murata IV. Nabijene lutke danas nose dragocjene haljine, koje su nekad oblačili moćni halife. I tu je čudo od bogatstva. Krasna su svilena platna, turbani su urešeni sa sjajnim perjanicama, na balčacima sabalja svijetle se skupi kamenovi. Tu se može opaziti prelaz moda, što su i u turskom carstvu gospodarile; turban se povećao toliko, da je bio kolik bundeva velik, dok opet malo po malo ne posta malen. Veoma je osobit pogled na te blještave haljine na mrtvim potpornjima. Ova je sablja bila u ruci Mehmeda II. (Fatiha), kad je prvi unišao u Aja Sofiju! Pod onim turbanima su razapeti veliki ratni planovi, od kojih je kršćanska Evropa toliko strepila! To tako djeluje na našu dušu, kao da sad stoje pred nama osobno Sulejman Veliki i Murat, te nas mrko gledaju i pogledom nadmašuju sjaj dragulja...

Nečija ruka dodirnu naša legja: vrijeme je razgledanja prošlo, pa moramo otići iz riznice sultanove.

Prema N. W, Journal-u H.

Književnost.

Nekoliko islamskih ustanova. Pod ovim je naslovom otšampana u godini 1905. tiskom prve hrvatske radničke tiskare u Zagrebu jedna vrlo lijepa i poučna vjerska rasprava, koju je napisao Muhamed-Čazim. Da napiše tu raspravu autoru je — kako sam u predgovoru veli — dalo povoda slabo vjersko vaspitanje neke naše školske mladeži i njeno hrgjavo poimanje nekih islamskih ustanova, kojim se prigovaralo, a i danas prigovara od strane nemuslimana, da su bez svrhe, da su neopravdane, nesavremene i t. d.

Pisac je te ustanove u ovoj raspravi kratko, ali jezgrovito i popularno rastumačio i njihovu opravdanost jakim argumentima dokazao. Rasprava je podijeljena u ovih sedam podglavlja: 1. Vjera u opće. 2. Islam. 3. Šehadet (Svjedočanstvo). 4. Miraz. 5. Zašto Islam zabranjuje muslimanki poći za inovjerca. 6. Kazne u Islamu. 7. Ropstvo.

U prvom poglavlju pisac je logički i razgovjetno dokazao u opće potrebu vjere i oborio neosnovane tvrdnje materijalista i prirodnjaka, da je sam razum dovoljan bez Božije objave čovjeka uputiti na stazu morala, istine i spasa i odvrnuti ga od zabluda, opačina i zala.

U drugom poglavlju se raspravlja o Islamu, o njegovoj uzvišenosti, o jedinstvu Boga kao osnovu islamske religije, o Božijim svojstvima, a na koncu o pet islamskih temeljnih dužnosti: Kalimei šahadetu, namazu, postu, hadžu i ze'atu, dokazujući stvarno i logički, kakove sve moralne, fizičke i socijalne koristi potječu iz tih pet mudrih zasada za one, koji ih obavljaju.

Treće poglavlje govori o svjedočanstvu, kako ga šeriat propisuje. Ovo je naime pitanje do sad uvijek bilo predmetom prigovora i napadaja od strane nemuslimana, i zbog njega se pripisivala nepravednost našoj vjeri, jer da je — proti izvikanoj svojoj snošljivosti i proti pravdi, šeriat ovom ustanovom stavio razliku izmeđju muslimana i kršćana, ne dopustivši svjedočanstvo potonjih proti prvih. Pisac je ovu ustanovu islamskog zakona u kratko komentarisao i dokazao njenu opravdanost valjanim argumentima.

U četvrtom poglavlju ove knjižice pisac raspravlja o islamskom nasljednom pravu (Mirazu) i opravdava valjanim činjenicama njegove ustanove.

Peto poglavlje odbija prigovore nemuslimana šeriatskoj instituciji, po kojoj se muslimanki zabranjuje stupiti u bračnu vezu sa inovjercima. I ovo je poglavlje kratko, ali valjano obragjeno, da mu se ne može nikakav prigovor staviti.

U šestom poglavlju, pisac pobija tvrdnje Evropljana, da muslimanski kazneni zakon svojom strogošću ne odgovara današnjoj civilizaciji; naročito

pisac ovdje opravdava ustanovu šerijata o „kiasu“ vrlo umnim razlozima.

Napokon u sedmom se poglavlju obaraju svi prigovori inovjeraca šerijatu zbog toga, što je ropstvo dozvolio i tako ostao inkonzekventan svom načelu slobode i ljudske jednakosti. Pisac je samo u nekoliko riječi znao obraniti Islam od tih prigovora i prikazati ga kao jedinu vjeru, koja preporuča pravednost, jednakost i slobodu kako pojedinaca, tako i cijelih skupina.

Eto to je mala refleksija na ovu lijepu vjersku raspravu, koju mi svakom muslimanu i muslimanki najtoplije preporučujemo, jer će im ona pružiti jasnu — i ako kratku — sliku islamske uzvišenosti i ljepote.

Knjiga se može dobiti u nakladnoj knjižari Muhamedi Bekira Kalajdžića u Mostaru, a cijena joj je 40 helera.

Talasanja misli. (Temevvudžati efk'jar). Pod tim je naslovom prije nekog vremena izišla iz tiska knjiga pjesama u stihu i prozi od osmanlijske pjesnikinje, princeze Kadrije Husejn hanume. Autorica je ovim svojim djelom pokazala pravi pjesnički i umjetnički dar, jer su joj sve pjesme protkane istančanim i plemenitim osjećanjima i snažnim refleksijama, kao i kod njene starije koleginje Nigjar hanume. Stil i dikcija ovih pjesama su osobito glatki i nježni.

Mi ćemo se u zgodnoj prilici osvrnuti na ovu novinu moderne turske lijepe literature, a sad za sad je svima poznavacima osm. jezika najtoplije preporučujemo, jer smo uvjereni, da će u njoj naći dosta lijepih stvari, koje će ugoditi njihovu estetskom ukusu i čuvstvu.

Pjesme se mogu dobiti kod Muhtar Halidove knjižare u Carigradu (vis a vis od Porte), a cijena im je 8 groša, dakle naših 1.60 K.

Dječinske pjesme. (Čodžuklerun nešideleri), Osmanlije — kao ni ostali islamski narodi — nijesu do sad imali pjesama za djecu spjevanih, pa je prije nekoliko vremena profesor carigradske muške preparandije Ali Alevi beg sastavio i tiskao jednu zbirku takovih pjesama pod gornjim naslovom, koje svojim sadržajem buduću osmanlijsku generaciju pobuguju na lijepo čudoregije, na ljubav prama islamskoj vjeri, domovini, roditeljima i narodu turskome.

Dobro bi bilo — kad mi već nemamo ovakih čisto islamskih djetinjih pjesama — da naši poznavoci turskog jezika, makar u prozi po koju ovu pjesmu pretoče u naš jezik, a mi bi im rado dali mjesta u našem listu.

Cijena je ovim pjesmama 5 groša (1 K), a naručuje se kod svijuju knjižara u Carigradu.

„**Gajret**“ - Prije nekoliko dana izišao je 4. i 5. broj „Gajreta“ (dvobroj) od ove godine s ovim raznovrsnim sadržajem: „Muslimani i ćirilica“, „Kulturna povijest Islama“, „Mizernost traženja“, „Tabaiul-istibdad“, „Islam prema poslu i zaradi“, „Umišljenost i hvalisanje“, „Molitva“, „Ljubav“, „Doba bičevanja“, „Muzikanti“, „Jednoj gospogjici“, „Pjesma“, „Kad se behar ospe...“, „Na kraju“, „Nora“, „Jedan predlog“, „Prolaze mi dani“, „Negda i sad“, „Iz planina“, „Ljubavna pripovijest jedne ženidbe“, „Iz engleske lirike“, „Iz francuske lirike“, „Iz njemačke lirike“, „Iz ruske lirike“, „Iz američanske lirike“, „Higijena“, „Narodno gospodarstvo“, „Narodne umotvorine“, „Islamski svijet“, „Gajretova desetgodišnjica“, „Iz uredništva lista“, „Natječaj“.

Kako se vidi po sadržaju, ovaj je dvobroj vrlo dobro uređen, pa je poželjeti, da i dalje ovaj naš prosvjetni drug ovako nastavi.

Ovom nam je prilikom istaknuti, da smo mi u prošlom broju „Bisera“⁴ hotjeli malo opširnije prikazati trobroj „Gajretov“, (Za januar, februar i mart.) koji je izdan prije po prilici mjesec i po dana kao jubilarni broj, posvećen „Gajretovoj“ desetgodišnjici, ali to nijesmo mogli ni uz najbolju volju učiniti, jer je u toku bilo mnogo gradiva, koga smo morali iznijeti. Da bi pak sada prikazivali taj jubilarni broj, vrlo je kasno, s toga ćemo se mi zadovoljiti samo priznanjem, da je on vrlo ukusno opremljen i da je donio dosta lijepa i zanimiva gradiva, što može služiti na čast „Gajretovoj“ redakciji.

Na koncu ne možemo, a da ne izrazimo svoje najviše čugjenje, što redakcija „Gajretova“ do sada ni jedan put nije našla za vrijedno, da bar dva tri retka donese u svom listu o „Biseru“, kad je mogla cijele pohvalne članke donositi o „Bos. Vili“, „Srp. knjiž. glasniku“, „Matici srpskoj“ i t. d.

Zaista čudnovato i nekolegijalno, ali bez obzira na to, mi ćemo i odsele — kao i do sad — vršiti svoju kolegijalnu i muslimansku dužnost i svakom zgodom nastojati, da toplim preporukama što više pomognemo „Gajretu“, da se raširi u narodu, koji je tako gladan lijepo duševne hrane.

„**Misbah**“, organ udruženja bosansko-hercegovačke Umije. — Kao što dosadnji svi brojevi ovog valjano uređivanog časopisa, tako je i najnoviji 11. i 12. broj vrlo bogat biranim gradivom. Na uvodnom mjestu donosi polemični članak „Dvije preuzetne rezolucije“, od Sakib ef. Korkuta, u kojem se kritiziraju naši bečki i zagrebački akademičari zbog poznatih rezolucija, što su ih izdali kroz javnost prije dva mjeseca, a u kojim izriču svoje stajalište prema balkanskom ratu i izjavljuju potrebu nacionalizovanja našeg naroda u srpskom ili hrvatskom duhu.

Iza uvodnika dolazi u turskom jeziku vrlo jedar članak „Itiraf ve İshad“ (priznanje i posvjedočenje), koji je doslovce prenesen iz carigradskog lista „Sebilu Rešada“ a u kojem se lijepo razlaže, šta je uzrok, da je obuka u islamskim medresama pala u današnje bijedno stanje i da su današnje uleme većinom ljudi džahili, koji nemaju ni pojma o savremenim znanostima i napretku ljudske kulture.

Poslije ovog članka izašao je nastavak Korkutove radnje „Naša vjersko prosvjetna autonomija“, koja je veoma interesantna za poznavanje prijašnjeg i današnjeg sistema naše vjerske i vakufsko-mearifске управе.

Poučan je i lijep na turskom jeziku članak od Salih Safvet ef. Bašića „Gajretun onundži senei devriyesi munasebetile“ (Prigodom desetgodišnjice „Gajretove“), u kojem ovaj vrijedni alim analizuje uzroke i posljedice napretka i nazatka „Gajretova“, pa na koncu poziva našu ulemu, da poradi oko podizanja ove naše prosvjetne institucije, jer da je ona u prvom redu pozvana svojim zvanjem i položajem, da tu svetu dužnost izvršuje.

Veoma je uspjela rasprava „Idžazi kuran“ koju je napisao po M. Ćazimu, bivšem šejhul-islam u naš mladi inteligentni alim M. Tufo, a u kojoj se kritički iznose i dokazuju ljepote i nadnaravne vrline Kurana.

Iza ove rasprave dolazi nastavak članka „Iz vak. mearifskog sabora“, koji iscrpivo iznaša rad i zaključke ovogodišnjeg vak. mearif. sabora. Osim ovih članaka spomenućemo još „Društveni glasnik“, „Društ. povjerenici“, „Irtihali dari beka“, „Za hilali ahmer“ i „Iz uredništva“, pa smo prikazali ovaj dvobroj „Misbaha“, kojeg svakom muslimanu najtoplije preporučujemo.

„**Mualim**“ Izišao je iz štampe 6. broj od ove godine ovog lijepog lista, što ga izdaje „Muslimansko mualim. i imamsko društvo za Bosnu i Hercegovinu“, a uređuje vrijedni i agilni naš prosvjetni radnik, Muhamed Said ef. Serdarević. Ovo je sadržaj ovog broja: „Odgovor na odgovor“, „Šejhul-Islam Ibni Tejmije“, „Ibni Chaldun o obučavanju“. Zabava: „Šaljive priče“, „Uprepašteni jehudija“. Društveni glasnik: Darovi. Uz 6. broj „Mualimov“ izišao je prilog: „Izjalovljena nada“, u kojem se ovo mualimsko-imamsko glasilo opravdano tuži na vakuf, mearifski sabor, što nije udovoljio molbi naših mualima, da im poboljša slabo i kukavno materijalno stanje. Ova je tužba potpunoma opravdana, ali i ona ostaje — glas vapijućeg u pustinji. Ne čare?

Kulturne bilješke.

P R A V I L A

Udruženja bosansko-hercegovačke ilmijske. (Bosna ve herceg džemijjeti ilmijsesi).

(Nastavak.)

§ 51.

Tajnik vodi zapisnik u pododborskim sjednicama i skupštinama, sastavlja spise i potpisuje ih sa predsjednikom pododbora. Svi spisi pododbora u njegovim su rukama.

§52.

Blagajnik prima društvene priloge u mjestu pododbora i šalje ih glavnom odboru svaki mjesec, svigja sve pismene poslove, koji se tiču društvenog imanja u injestu pododbora, potpisuje sa predsjednikom pododbora spise, što spadaju u njegov djelokrug.

Skupštine.

§ 53.

Skupštine sazivaju: 1. glavni odbor, 2. podbori.

Skupština, koje saziva glavni odbor.

§ 54.

Redovitu glavnu skupštinu saziva glavni odbor svake godine u mjesecu augustu.

§ 55.

Saziv redovne skupštine kao i dnevni red objavljuje glavni odbor na mjesec dana pred skupštinu u svom listu.

§ 56.

Glavnu skupštinu otvara predsjednik glavnog odbora. Ona se može otvoriti i otpočeti rad sa prisutnim članovima.

§ 57.

Redovita glavna skupština vrši ove poslove:

1. Raspravlja izvješća glavnog odbora o godišnjem radu društva i podijeljuje odboru apsolutorij;
2. odregjuje godišnji društveni proračun;
3. bira glavni odbor i zamjenike;
4. izabire počasne članove;
5. zaključuje o promjeni ili dopunoma pravila;
6. riješava predloge o načinu i pravcu društvenog lista;
7. riješava predloge glavnog odbora, pododbora i pojedinih članova društva.

§ 58.

Pododbori i redoviti članovi društva, koji žele, da se o njihovim predlozima raspravlja o redovitoj glavnoj skupštini moraju svoje predloge pismeno podnijeti glavnom odboru najmanje 15 dana ranije.

§ 59.

Izbor pistnenih rasprava ili predloga podnesenih od pojedinih članova za pretresanje na skupštini utvrđuje glavni odbor.

§ 60.

Skupština riješava nadpolovičnom većinom glasova, a kad su glasovi raspoloženi, preteže ona strana, na kojoj je glas predsjednika. Zaključci o promjeni ili dopunama pravila valjaju samo onda, ako su dvije trećine prisutnih članova za to.

§ 61.

Glasanje može biti tajno ili javno, kako skupština odredi. No ako bi jedna desetina prisutnih članova zatražila tajno glasanje, onda se mora tajno glasati.

§ 62.

Vanrednu skupštinu može sazvati glavni odbor. Isto je sazivlje glavni odbor i onda, kad to zatraži bar jedna trećina redovitih članova. I u ovom slučaju glavni odbor dnevni red propisuje i prije skupštine na 20 dana. (Svršice se.)

S uredničkog stola. U ovom smo broju morali izostaviti nastavak pripovijesti „Dva života”, jer autor Mirhab-Šukrija Karišiković nije — kako nam piše — toga nastavka prepisati i redakciji ga poslati, usljed neotklonivih zapreka prilikom svog službenog premještenja.

Mi smo odlučili, da od sad u „Biser” ne uvrštavamo nikakav rad, koji nam se odjednom u cjelosti ne pošalje, jer šijanje pojedinih odlomaka pravi nam neprilike i često nas stavlja u vrlo neugodan položaj, da po nekoliko puta moramo umoljavati suradnike, da nam nastavak sprema, a razumije se, da tako i list zakašnjava, što čitatelji pripisuju jedino uredništvu.

Mislimo, da će naši poštovani suradnici uvažiti ovu okolnost, pa nam odsele svoje radove slati od jednom u cjelosti i taho nam olakšati nastojanje oko redovitog i pravovremenog izlaženja „Bisera”.